

Tartu Universitet
Institutet för germansk, romansk och slavisk filologi
Avdelningen för skandinavistik

Jelena Tšaikovskaja

Stockholms blodbad i skönlitteraturen

En jämförande analys av Johannes V. Jensens "Kongens Fald", August Strindbergs "Kungshamns-Gisslan" och Mika Waltaris "Mikael Karvajalka"

Masteruppsats

Handledare: Daniel Sävborg

Tartu 2014

Innehållsförteckning

1 INLEDNING OCH BAKGRUND	3
1.1 ÄMNESVAL	3
1.2 DEN HISTORISKA ROMANEN	4
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.4 TIDIGARE FORSKNING	6
1.5 MATERIAL	8
1.6 FÖRFATTARE OCH FÖRFATTARSKAP	11
1.7 STOCKHOLMS BLODBAD OCH HISTORISKA GESTALTER	14
1.8 METOD OCH TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	19
1.9 DISPOSITION	21
2 ANALYS	23
2.1 SELEKTION.....	23
2.1.1 <i>Sammanfattning och jämförelse av selektionen</i>	33
2.2 TRANSFORMATION.....	36
2.2.1 <i>Sammanfattning och jämförelse av transformationen</i>	45
2.3 ADDITION	47
2.3.1 <i>Sammanfattning och jämförelse av additionen</i>	60
2.4 JÄMFÖRELSE OCH RESULTAT AV SELEKTION, TRANSFORMATION OCH ADDITION I MIKAEL KARVAJALKA, KONGENS FALD OCH KUNGSHAMNS-GISLAN.....	62
3. SAMMANFATTNING	66
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	69
RESÜMEE	72

1. Inledning och bakgrund

1.1 Ämnesval

”[...] och så började blodbadet.” (Strindberg 1998: 190).

Föreliggande uppsats handlar om skildringen av Stockholms blodbad i tre skönlitterära verk. Historia, litteratur och olika språk är mina största intressen och jag har hittat ett sätt att kombinera alla de tre områdena när det kom till att skriva min uppsats.

Mitt intresse för att undersöka Stockholms blodbad väcktes när jag skrev min bacheloruppsats som handlade om tillnamn av skandinaviska kungar från forntiden till medeltiden. En av de kungar jag undersökte då var Kristian II och hans tillnamn *Tyrann*. Tack vare undersökningen av tillnamnet fick jag veta att Stockholms blodbad är ett mycket kontroversiellt ämne d.v.s. det kan presenteras från olika perspektiv. Det ledde till en tanke att undersöka olika skönlitterära framställningar av Stockholms blodbad. Under Stockholms blodbad menar jag inte bara avrättningarna och halshuggningarna, utan hela den process som pågick under tre dagar från 7. till 9. november. Jag har valt att analysera följande historiska verk: Johannes V. Jensens roman *Kongens Fald*, August Strindbergs novell *Kungshamns-Gisslan* och Mika Waltaris roman *Mikael Karvajalka*. Med den undersökningen kan jag fullfölja mina intressen genom att analysera historia i litteraturen som är skriven på olika språk.

Bakomliggande tanke med min uppsats är att undersöka användningen av historien i fiktion. Jag vill analysera samspelet mellan de två huvudkomponenterna av historisk fiktion, vilka är historisk verklighet och författarens fantasi. Jag gör en komparativ analys, där jag jämför författarens verk med historiska källor och försöker ta reda på vad av den historiska händelsen författarna väljer att presentera i sina böcker. Intressant är också att dra paralleler mellan verken och jämföra skildringen av Stockholms blodbad i dem.

Denna uppsats skall ge läsaren en inblick i möjligheterna att presentera samma historiska händelse från olika perspektiv. Uppsatsen kommer att redogöra för olika framställningar av Stockholm blodbad och presentera fiktonaliseringen som författarna gör i sina berättelser om blodbadet.

1.2 Den historiska romanen

Vad betyder historisk roman eller historisk fiktion? Som namnet avslöjar handlar det om historia i ett verk. Nämligen användningen av historiska fakta i skönlitteratur där en författare kombinerar de två huvudkomponenterna vilka är en historisk verklighet och ett påhitt. I jämförelse med torra historieböcker är historia i den historiska romanen mer livlig och läsaren får därmed en möjlighet att se på händelser från ett annat perspektiv (Gutierrez 2010: 27).

Historisk roman uppstod som en särskilt tradition att skriva romaner under 1800-talet. Det var romantikens epok där man underströk nödvändigheten att återvända tillbaka till sina rötter, till det förflutna för att uppleva händelser i tavlor, i böcker samt i musik. På den tiden föddes den historiska romanen som en skönlitterär genre (Granlid 1964: 25).

Den historiska romanen kan sägas befinna sig i ett gränsland mellan historia och fiktion. Men på vilket sätt skapas en historisk roman? Följande citat är hämtat från en historisk roman *Glas och aska* (2010), där romanförfattaren Ann Syrén Tomašević beskriver sitt sätt att skapa en historisk roman: ”*Glas och aska* är en fiktiv berättelse, följaktligen har jag kunnat ta mig vissa friheter med sanningen. Jag har valt att blanda existerande, och ibland välkända gatuadresser och byggnader med fritt uppfunna. På samma vis har jag flyttat tidpunkten för några mindre betydelsefulla faktiska händelser för att de bättre ska passa in i min berättelse. Bortsett från de namngivna historiska personer som förekommer (samt några icke namngivna bifigurer, som jag överlåter åt läsarens fantasi) är alla karaktärer påhittade och avser inte att porträttera någon verklig person.” (Tomašević 2010: 538). Det här visar författarens sätt att pendla mellan fiktion och verklighet. Som man kan se kräver det ändringar, fiktiva tillägg, blandningar och avvikelser från verkligheten.

Enligt Hans Granlid är ett problem med en historisk roman att den kräver grundläggande historiska kunskaper, och således tar både kunnande och fantasi i anspråk (Granlid 1964: 13). I den här litterära genren finns det alltid ett vetenskapligt krav på författaren att denne måste ha fakta från en källbelagd historisk verklighet. Granlid skriver att författaren måste vara lite av en forskare lika väl som forskaren måste vara något av en författare, då sanningen i båda fallen är en rekonstruktion kring en källa. Man kan säga att historikern återuppför huset ur ruinerna, men det är författaren som inreder det. Genom genren kan man således tolka och återuppväcka ett historiskt skeende (Granlid 1964: 15).

Av Granlids resonemang framkommer att genren måste ha en vetenskapligt giltig historisk konstruktion, vilken kan levandegöra, vidareutveckla och skapa en förståelse för det vetenskapliga materialet. Det benämns historicitet (Granlid 1964: 304).

Eva Queckfeldt har i en uppsats analyserat genrens ”historielösa” romaner (Queckfeldt i Historielärarnas förenings årsskrift 1995/1996: 63). Ett problem med genren, som Eva Queckfeldt har diskuterat, är den varierande kvaliteten på romanerna som utger sig för att vara ”historiska”. Hon menar även att det finns författare vars skildringar är så bra att inte ens yrkeshistoriker har några invändningar. Men vissa romaner som utger sig för att vara historiska kan vara rena kiosklitteraturen. Här talar hon om litteratur som inte recenseras, vars författare är mer eller mindre okända, men som förmodligen läses av ganska många. Queckfeldt kommer fram till att även kiosklitteraturen har rätt till existens, då de vittnar om att det finns ett historieintresse och då man kan hoppas att läsarna nästa gång väljer en annan typ av historisk roman. En roman som med sin bild av det förflutna kan bidra till att minska historielösheten (Queckfeldt i Historielärarnas förenings årsskrift 1995/1996: 69).

1.3 Syfte och frågeställningar

Jag vill i min analys undersöka hur historia kan uppfattas i litteraturen. Med hjälp av det konkreta exemplet Stockholms blodbad skulle jag vilja ta reda på hur historia kan presenteras i fiktion. Nämligen på vilket sätt Stockholms blodbad skildras i tre litterära verk av Johannes V. Jensen, August Strindberg och Mika Waltari. Men man ska inte bara visa på hanteringen av den historiska händelsen men också analysera fiktiva aspekter som författarna lägger till sin berättelse. Nämligen hur de verkliga historiska fakta förenas med författarens påhitt och hur på det sättet ett alternativ skapas till det som har hänt i verkligheten. Vad blir det sammantagna resultatet av ett litterärt verk som laborerar med fiktion och verklighet? Frågeställningarna lyder på följande sätt:

- 1) Vilka aspekter lyfter författarna fram i sina framställningar av Stockholms blodbad?
- 2) Hur fiktionaliseras och presenteras samma historiska händelse i tre olika litterära verk?

1.4 Tidigare forskning

Här kommer en sammanfattning av den tidigare forskningen på området. Även om Stockholms blodbad är en känd historisk händelse och man får höra mycket om det i skolundervisningen har det aldrig undersökts från en litterär synvinkel. Det finns flera undersökningar, artiklar och kommentarer om den litteraturen som jag undersöker i min analys. Jag stödjer mig på de böcker och artiklar vilka presenterar och analyserar litterära och påhittade aspekter i Jensens, Strindbergs och Waltaris verk.

Poul Bager skriver i sin bok *Kongens fald : En analyse af Johannes V. Jensens roman* både om bokens litterära sida och om historisk exakthet i den. Han skildrar romanens grundpositioner, bilden av och rollen hos historiska och fiktiva gestalter. Bager nämner också de historiska källor som Jensen kunde ha använt sig av (Bager, 1988). Björn Sundberg presenterar i sina kommentarer till Nationalupplagan av August Strindbergs Samlade Verk 61 gemensamma drag som Strindbergs novell *Kungshamns-Gisslan* har med hans dramer *Riksföreståndaren* och *Siste Riddaren*. Sundberg tar upp flera aspekter som är relevanta för min analys av *Kungshamns-Gisslan*. Exempelvis: Strindbergs strävan efter avgränsningen mellan ”danskt” och ”svenskt” (Sundberg 1998: 417). En sådan avgränsning kan sägas visa sina spår också i novellens huvudtema. Några undersökningar som behandlar Mika Waltaris verk fann jag hos Mika Waltari-sällskapet. Även om att det inte finns någon konkret undersökning av den roman av Waltari som jag analyserar, har jag i alla fall utnyttjat professor Panu Rajalas sammanfattning av hans föreläsning om Mika Waltaris författarskap. Rajala skriver om de huvudteman som Waltari använder i sitt författarskap (Rajala 2007).

De tolkningar av verken som genomförs i de ovannämnda källorna hjälper mig att undersöka förhållandet mellan historiska och fiktiva aspekter. Det är ett stöd att utgå ifrån vid analyser av transformationer och tillägg i *Mikael Karvajalka*, *Kongens Fald*, och *Kungshamns-Gisslan*. Samtidigt är dessa böcker och artiklar ett bra hjälpmedel för att få en uppfattning av verken. Man kan bättre förstå verkets mening och författarens tendens att hantera händelserna på det sättet som görs.

Som redan sagts räknas även kommentarer till de litterära verken som tidigare forskning för min undersökning. I August Strindbergs samlade verk under titeln *Nya svenska öden* använder jag de kommentarer av Conny Svensson som handlar om novellen *Kungshamns-Gisslan*. I dem hittar man hänvisningar till flera verk som Strindberg har troligtvist använt för den

historiska bakgrunden i novellen. I kommentarerna exemplifierar Svensson vilka specifika moment Strindberg tar över från olika översiktverk (Fryxell, Starbäck) till sin berättelse. Ett exempel är mötet mellan Kristina Gyllenstierna och Hemming Gadh (Svensson 1998: 337).

När det gäller historiska romaner och historieuppfattning finns det mängder av avhandlingar och undersökningar. Men deras mål är i första hand att undersöka hur läsarens historiemedvetande kan väckas under läsningen och vilken roll texten kan ha i en undervisningssituation. På det sättet står dessa undersökningar i samband med historiedidaktiken där man analyserar läsarens uppfattning av historiska händelser. Därför är det inte relevant att använda dessa avhandlingar för denna uppsats. Det finns en avhandling om historieförmedling som jag funnit och som kan passa för min undersökning. Det är en C-uppsats i historia av Therese Andersson som handlar om historieförmedling i Albert Olssons trilogi om Tore Gudmarsson (Andersson 2008). Uppsatsen intiktas inte så mycket på undersökning av historicitet eller historisk kunskap, utan skribenten vill snarare se till innehållet och visa på historieförmedlingen i den historiska romanen. I sin uppsats analyserar Andersson tre historiska romaner av den svenske författaren Albert Olsson utifrån en historisk ståndpunkt. Andersson genomför en analys där hon använder sig av fyra aspekter som hjälper henne att se på vilket sätt historieförmedlingen fungerar i boken och hur händelserna pendlar mellan fiktion och verklighet. Anderssons sätt att analysera Albert Olssons trilogi har inspirerat mig och tack vare det har jag utarbetat och kompletterat den teori jag använder mig av i min uppsats.

1.5 Material

Utgångspunkten för min undersökning är tre litterära verk: Johannes V. Jensens *Kongens Fald*, 1971 (Jensen, 1971), August Strindbergs *Kungshams-Gisslan*, 1917 (Strindberg, 1917) och Mika Waltaris *Mikael Karvajalka*, 1960 (Waltari, 1960). Dessa primära källor läses på sina originalspråk: danska, svenska, finska. Valet föll på dessa tre verk av den anledningen att de skildrar en särskild historisk händelse som intresserar mig mycket och som jag bygger min undersökning på. Romanerna presenteras mer utförligt i nästa avsnitt under 1.6.

Trots att Stockholms blodbad är en viktig historisk händelse, en vändpunkt i Nordens historia, har den aldrig blivit undersökt från en litterär synvinkel. Det finns ingen tidigare forskning som skulle gälla olika framställningar av blodbadet i fiktion.

Däremot kan man hitta flera rent historiska källor om blodbadet. De utnyttjas i den här uppsatsen för att förklara blodbadets betydelse i den skandinaviska historien samt att skapa en bakgrund för själva analysen och för att ordentligt beskriva själva blodbadet ur ett historiskt perspektiv. Den aktuella historieskrivningen från författarnas samtid finns med för att ge en bild av de källor som Johannes V. Jensen, August Strindberg och Mika Waltari kan ha använt sig av, och det är nödvändigt att presentera dessa för att kunna analysera verken mot den aktuella historieskrivningen. Jag har därför valt att kort presentera dessa historieböcker och historiska undersökningar här.

De historieböcker och historiska källor som använts i den uppsatsen har nästan alla producerats före år 1900, eftersom det var då det första av de tre verken utkom (*Kongens Fald*). Syftet med valet av historiska källor är att använda det material som troligtvis författarna själva hade använt när de skapade sina verk. Strindberg stödde sig på två stora och välkända svenska historiker: Fryxell (1854) och Starbäck (1885) (Svensson 1998: 337). 1800-talshistorikern Anders Fryxells *Berättelser ur svenska historien II. Katolska Tiden* utkom 1854 men jag har använt mig av en elektronisk utgåva från 2013. Fryxell ger en detaljerad beskrivning av Stockholms blodbad och samtidigt betraktar närmare historiska gestalter som blev involverade i den blodiga händelsen. Vidare har jag också använt mig av C. Georg Starbäcks *Berättelser ur svenska historien II. Medeltiden. Kalmare-unionen*, som kom ut 1885, men även här är den elektroniska utgåvan som jag stödjer mig på. Starbäcks bok är ett gott exempel av ett översiktsverk av Stockholms blodbad. Som i Fryxells bok förekommer också här kommentarer och beskrivningar av blodbadets betydande personer. Antagligen har

Strindberg samtidigt med dessa historieböcker haft nytta av Olaus Petris krönika. Därför har jag använt mig av Olaus Petris beskrivningar av Stockholms blodbad i hans *Svenska krönika* 1860 (Petri 1860). Olaus Petri framställer både handlingar och kungens gärningar under blodbadets skeende.

Johannes V. Jensen stödjer sig på historiker som Caspar Paludan-Müller (1874), Carl Ferdinand Allen (1864) och Adolf Ditlev Jørgensen (1892) (Bager 1988: 14-25). Paludan-Müllers *De første Konger af den Oldenborgske Slægt* utkom 1874 och behandlar Danmarks historia i perioden 1448-1536, från Kristian I till Grevefejden. Paludan-Müller betraktar också närmare Stockholms blodbad och dess betydelse i Danmarks historia. Allen beskriver i *De tre nordiske Rigers Historie 1497-1536* (III. band 1864) både kung Kristian II:s ungdom och regentid i trerikunionen. Stockholm blodbad är en del av hans regeringstid i Sverige. Jag utnyttjar också Jørgensens bok *Historiske Afhandlinger. Bind III* (1892). I den beskriver han kung Kristians fångenskap efter blodbadet. Antagligen hade Jensen också möjlighet att undersöka de svenska översiktsverken av Fryxell och Starbäck och vittnesbeskrivningen av Olaus Petri.

En källa i form av historikern Carl Grimberg har också använts i den här uppsatsen trots att den kom ut först 1924. Men den kan ha använts av Mika Waltari i hans *Mikael Karvajalka* vilken utkom år 1948 (Mika Waltari-sällskapet). C. Grimbergs *Svenska folkets underbara öden I. Fortiden och medeltiden*. Jag använder utgåvan från 1985. Grimbergs beskrivning av blodbadet är i stor sätt en sammanfattning av ovannämnda svenska historikers arbeten.

De historiska källdokumenterna återges i Lauritz Weibulls undersökning med titeln *Stockholms blodbad* (Weibull 1928). Jag använder utgåvan från 1965. Jag utnyttjar hans undersökning för att få tag på flera historiska dokument och beskrivningar han presenterar där.

I undersökningen återges ärkebiskop Gustav Trolles klagoskrift (Weibull 1965: 127). Den förelades Kristian II och rikets råd onsdagen den 7 november 1520 i vilken Trolle anklagade svenska biskopar och adelsmän för uppenbart kätteri. Ett annat källdokument är sententian som blev avkunnad av biskopar under domstolsförhandlingen den 8 november 1520 (Weibull 1965: 128). I sententian fattades beslutet att döma ett antal svenska män som uppenbara kättare. Därtill har man relationen som utfärdades av medlemmar av domkapitlet i Uppsala (Weibull 1965: 133). I dokumentet presenteras blodbadet genom kanikernas perspektiv som förstahandsvittnen till Stockholms blodbad. De beskriver Gustav Trolles anklagelse, Hans Brask benådning, svenskarnas arrestering, domstolen och avrättningarna.

Från Weibulls undersökning använder jag 1600-tals historikern Johannes Svanings beskrivning av anklagelseprocessen under blodbadet (Weibull 1965: 157). Samtidigt använder jag berättelser av vittnen till blodbadet som exempelvis bödeln Jörgen Homuth (Weibull 1965: 167). Bödeln beskriver en scen med biskop Vincentius av Skara före avrättningen av biskopen. Jag utnyttjar också vittnebeskrivningar om kung Kristian II i Weibulls arbete. Ett exempel är Fredrik I:s kansler Wolfgang von Utenholfs berättelse om kung Kristians irrfärdar 1523 på Middelfartssund (Weibull 1965: 182).

Mitt mål är som sagt att använda historiska källor som författarna själva har utnyttjat för sina berättelser, detta för att se vilka avvikelser och ändringar de genomför i relation till de böcker som de använder sig av. Men man kan se att det historiska materialet som jag presenterade ovan och vilket jag stödjer mig på i den här uppsatsen är ganska olikartat. Därför anser jag att ordentlig presentation av källtyperna är viktigt. De delades in på följande sätt:

- 1) Översiktsverken som presenterar blodbadets skeende och som kan bli delvis laddade med historikernas personliga värderingar. Exempelvis Starbäck använder i sin beskrivning tämligen barska uttryck angående kung Kristian II.
- 2) 16-talshistorikers verk som Johannes Svanings historiska beskrivningar.
- 3) Berättelser av vittnen till blodbadet som exempelvis relation, Olaus Petris verk, bödeln Jörgen Homuths berättelser eller kanslern von Utenholfs beskrivningar av kung Kristian II.
- 4) Dokument som utkom under blodbadet eller ett par år senare. Sådana som Gustav Trolles klagoskrift, sententia.
- 5) Historiska undersökningar av blodbadets skeende. Hit tillhör Palundan-Müller, Allen och Weibull.

Man kan säga att ovannämnda källor har olika värde. Gamla källor som ögonvittnebeskrivningar är mindre trovärdiga än historiska undersökningar. Trots att de lever upp till närhetskriteriet, vilket betyder att de ligger tidsmässigt nära händelsen som de beskriver, påverkas de av många andra faktorer. Ett exempel är relationen som skapades av Uppsalakanikerna på anmodan av Gustav Vasa 1523. I sin beskrivning av Stockholms blodbad bortelimineras kanikerna flera aspekter som avslöjar dem som deltagare av blodbadet. Det innebär att kanikerna presenterar den historiska händelsen annorlunda än den hände i verkligheten.

Man kan också ifrågasätta översiktsverkens trovärdighet. I exempelvis Fryxells och Starbäcks framställning av Stockholms blodbad förlorar delvis beskrivningarna i värde på grund av deras tendens att starkt luta åt ”svensk” håll, nämligen att lägga skulden på den danske kungen eller på kungens rådmän (Didrik Slagheck).

Som teoretisk bakgrundsmaterial om fikcionalisering av historiska händelser använder jag mig av litteraturteoretikern Ann Rigney's modell om strategier som man använder för att skapa fiktion med en historisk bakgrund. Denna modell presenterar hon i sin bok *Imperfect Histories: The Elusive Past and the Legacy of Romantic Historicism*, 2001 (Rigney, 2001). Rigney föreslår de strategier som en författare använder för att skapa sitt verk. Modellen presenterar jag närmare i teoridelen.

1.6 Författare och författarskap

Jensen, Strindberg och Waltari tillhör kulturarvet av sina hemländer. Alla tre hade skrivit i olika genrer och i sin tid varit betydande gestalter i kulturliv och i den samtida idédebatten. I föreliggande del sammanfattar jag kort Johannes V. Jensens, August Strindbergs och Mika Waltaris biografi. Jag ska också presentera de verk av dem som jag analyserar i min analys.

Johannes V. Jensen och *Kongens Fald*

Den danske författaren Johannes V. Jensen föddes 1873. Han debuterade med romanen *Danskere* (1896) men efter slog sig igenom också som novellist och diktare. Han skrev novellsamlingar som *Himmerlandshistorier* (1898) och diktsamlingar som *Digte* (1906 och 1921), *Aarstiderne* (1923), *Aarets Højtider* (1925). Hans genombrott som romanförfattare blev *Kongens Fald* (tre band, 1899-1902). Senare publicerades också romanserien *Den lange Rejse* (sex band, 1908-21) och flera andra romaner. 1944 erhöll författaren Nobelpriset i litteratur (Tiemroth 1965: 166-168). Förutom sitt författarskap sysslade han med journalistik. Han var tidningskorrespondent. Tack vare det reste han ganska mycket och besökte Indien, Asien och Amerika (Nedergaard 1993: 241). Johannes V. Jensen gick ur tiden 1950. 1999 utsågs *Kongens Fald* till 1900-talets bästa danska roman av Politiken (Johannes V. Jensen Forum).

1994 skapades Johannes V. Jensen Forum på Nordisk Institut vid Aarhus Universitetet. Forumens ordförande Stefan Iversen skriver att: ”Johannes V. Jensen Forum er dannet for at

samle og styrke forskningen i forfatteren og nobelpristageren Johannes V. Jensen og for at fastholde hans centrale placering i såvel den litteraturhistoriske kanon som den almene bevidsthed.” (Iversen i Johannes V. Jensen Forum).

Kongens Fald

Kongens Fald gavs ut i tre delar åren 1900–1901. I den första delen, *Forårets død*, sträcker sig handlingen från år 1497 till 1500. Den andra delen, *Den store sommer*, börjar tjugo år senare, 1520, och sträcker sig till 1523 då kungen förlorar makten över Norden. Tredje delen, *Vinteren*, utspelar sig 12 år senare, år 1535 (Bager 1988: 13). Trots att roman är uppbyggd kronologiskt, skriver författaren den i en fragmentarisk form. Romanen relaterar till samtidens idédebatt om ensamvargen och massan, idealism och realism, utveckling och relativitet (Bager 1988: 124-127). Det historiska skeendet är centralt i romanen. Jensens mål är att återkomma till historien för att se början på slutet av Danmarks storhet som ett imperium (Nedergaard 1993: 207). Den centrala figuren i detta är kung Kristian II. Här varvas historiska fakta kring honom och hans sällskap med drömsekvenser och lyriska inslag (Bager 1988: 125). Stockholms blodbad kommer exakt i mitten av romanen och är en vändpunkt i den.

August Strindberg och *Kungshamn's-Gisslan*

Den svenske författaren August Strindberg föddes 1849 i Stockholm. Hans slog igenom med dramat *Mäster Olof* (1872) (Lagercrantz 1979: 11, 55; Myrdal 2000: 7-10). Under sitt författarskap var han verksam på alla litteraturens områden: dramatik, berättarkonst, lyrik, brevkonst och essäistik (Olsson & Algulin 1987: 313). Hans produktion visar honom som föregångare och förnyare av svensk och utländsk dramatik. Det är främst för sin dramatik han har uppskattats internationellt. Exempel på Strindbergs dramer är: *Fadren* (1887) *Fröken Julie* (1888) och *Till Damaskus* (1898-1904). Strindbergs prosa utgörs av ett antal romaner, som t.ex. den samhällskritiska romanen *Röda rummet* (1879), den självbiografiska romanen *Tjänstekvinnans son* (1886), romanen *Hemsöborna* (1887) och novellsamlingar som exempelvis *Nya Svenska Öden* (1906) (Lagercrantz 1979: 202, 209, 216, 230). Strindberg avled 1912 i sin bostad i Stockholm, 63 år gammal (Lagercrantz 1979: 458).

1945 stiftades Strindbergssällskapet. Sällskapetets mål är främjande av kännedom om Strindberg och hans verk (Strindbergssällskapet).

Kungshamns-Gisslan

Novellen *Kungshamns-Gisslan* utkom 1906 i novellsamlingen *Nya Svenska Öden* som innehåller fjorton berättelser fördelade på två samlingar. *Kungshamns-Gisslan* skildrar framför allt en episod, då svenska stormän blev tagna som gisslan, under stridigheterna mellan Sten Sture den yngre och Kristian II. Novellen handlar också om hur Stockholms slott intas av danskarna 1520 och hur Kristian II låter avrätta den svenska adeln. Processer kring Stockholms blodbad presenteras i slutet av novellen. Liksom i Strindbergs historiska dramer finns i novellen motsättningar mellan danskt och svenskt (Svensson, 1998: 307, 336-337; Sundberg 1988: 412).

Mika Waltari och *Mikael Karvajalka*

Mika Waltari föddes i Helsingfors 1908. Han hade ett starkt teologiskt arv, hans far och farbror var präster. Han studerade teologi vid Helsingfors universitet, men avbröt snart och blev istället magister i filosofi och estetik. Efter det var Waltari en professionell skribent, men arbetade också som journalist, redaktionssekreterare och senare som en statlig propagandist under kriget mot Ryssland (Mika Waltari-sällskapet).

Han prövade alla genrer. Under sitt författarskap skrev han såväl romaner som deckare, noveller, dikter, dramatik, sagoböcker, äventyrsböcker och även några filmmanuskript och hörspel. Mest känd är han dock för sina romaner med vilka också hans internationellt karriär började. Han debuterade med romanen *Suuri illusiooni* (1928 *Den stora illusionen*) om 1920-talets "livsextas" som innebar en stor framgång. Internationell berömmelse kom med historiska romanen *Sinuhe Egyptilainen* (1945 *Sinuhe, egyptiern*) som handlar om en läkare vid namn Sinuhe det i forntida Egypten. Författare är ytterst noggrann med historiska beskrivningar av dåtidens Egypten och faraonernas makt. Boken översattes till 26 språk och 1954 filmatiserades. Det är en av dem få finska romaner som blev till USA:s bestseller (Rajala 2007, Laitinen 1991: 407).

Mika Waltari dog 1979. Till minne av författaren bildades Mika Waltari-sällskapet vilket har till uppgift att ta presentera författarens liv och produktion samt vidga kännedomen om den kulturskatt som Mika Waltari givit bygden genom sina litterära verk och sitt författarskap i allmänhet. Sällskapet vill också främja forsknings- och publiceringsverksamhet (Mika Waltari-sällskapet).

Mikael Karvajalka

Den historiska romanen *Mikael Karvajalka* som utkom 1948 är en av Waltaris romaner om brytningsskeden i världshistorien. Romanen handlar om den fiktive huvudpersonen Mikael Karvajalka (Ludenfot) och hans äventyr i Europa på 1500-talet. Han föddes i Åbo i Finland, men drabbas tidigt av en stor kunskapstörst. Mikael lämnar sitt hemland för att studera teologi och söka lyckan utomlands. Han hamnar i Paris, men åker senare till Sverige. Där han blir bland annat vittne till Stockholms blodbad. Blodbadet spelar en väsentlig roll i beskrivningen av Mikael's moraliska dilemma i det blodiga 1500-talets Europa (Laitinen 407-408, Mika Waltari-sällskapet).

1.7 Stockholms blodbad och historiska gestalter

Presentation av Stockholm blodbad

I den följande delen ges en sammanfattning av den historiska händelsen. Fokus ligger på de tre dagarna – den 7, 8 och 9 november 1520, men samtidigt redovisas här också blodbadets förhistoria. Detta med syfte att se var utgångspunkten till den blodiga upplösningen ligger. Förutom bakgrunden presenteras också efterverkningarna och resultaten av aktioner som utfördes av kungen och hans omgivning under novemberdagarna i Stockholm.

Roten till Stockholms blodbad ligger i den tid när Sverige ännu styrdes av riksföreståndaren Sten Sture den yngre och hans parti. För det måste man återvända till år 1515. Riksföreståndaren har börjat en maktkamp med Gustav Trolle som utnämndes till ärkebiskop redan år 1514. Konflikten nådde sin slutpunkt när riksföreståndaren bestämmer sig för att dra in Stäkets län till kronan och på det sättet ta det ifrån Gustav Trolle. Gustav Trolle försökte att kämpa mot det, men Sten Sture inledde en belägring av Stäket 1516. Med denna följde rivningen av Stäkets borg och Gustav Trolles arrestering (Weibull 1965: 121-122). Detta har Gustav Trolle använt senare som motivering till sin anklagelse mot de svenska herrarna för ”uppenbart kätter” den 7 november 1520. Den delen i klagoskriften lyder så:

”Desse alle och var för sig med den döde kättaren herr Sten hade först bestallat mig i 11 veckor och 1 år, och sedan förde de mig här in uppå Stockholms rådhus och utropade mig för en förrädare för dem menige man och anskriade desslikes mig till ett evigt fängelse och höllo mig sedan i 2 år fången [...] Det ärlige, den heliga kyrkans slott Stäket hava de avbränt och nedebrutit i grunden.” (Trolle cit. i Weibull, 1965: 127)

Beslutet om rivningen fattades under riksmötet, vilket utfärdade ett dokument, även kallat sammanvärfjelsebrevet. I det lovar Sten Sture och hans anhängare att vara överens om att Almarestäket ska rivas och att de aldrig mer vill ha Gustav Trolle som ärkebiskop. Brevet innehöll alla namn på dem som deltog i beslutet tillsammans med riksföreståndaren. I brevet stod en lista med namn på sådana höga andliga personer som biskoparna Mattias av Strängnäs, Hans Brask av Linköping, Otto av Västerås, Arvid av Åbo, electus Hemming Gadh. Rådmännens namn stod också på listan. Exempelvis: Erik Johansson (Vasa), Chrisitern Bengtsson (Oxenstierna), Mogens Gren och namn på flera andra (Weibull 1965: 158).

Vid denna tid bestämde sig den danske kungen Kristian II att gå till anfall mot Sverige. Han ansåg sig ha rätt till den svenska tronen, eftersom lagmännen redan 1499 hade dömt honom till kronan (Larsson 2003: 382; Weibull 1965: 120). Så började det danska krigståget mot Sverige som pågick under nästan hela 1520. Riksföreståndaren blev dödligt sårad i striden. Det ledde till hans snara död. Stockholm blev belägrat av danskarna. Svenskarnas motstånd pågick tills Sten Stures änka Kristina Gyllenstierna, som ledde försvaret av Stockholm, bestämde sig för att kapitulera. Kristian II i sin tur lovade allmän amnesti till den avlidne riksföreståndaren Sten Sture, hans änka och alla personer i Sturepartiet. Amnestin gällde även rivningen av Stäket (Larsson 2003: 438-439).

Kristian kröntes till Sveriges kung den 4 november 1520 i Storkyrkan, i Stockholm. Efter kröningen följde en kröningsfest som pågick i Stockholms slott i tre dagar. Blodbadet påbörjades direkt efter kröningsbanketten den 7 november 1520. Då samlade kungen alla i slottets stora sal och ärkebiskopens klagoskrift upplästes innanför stängda dörrar. Ingen kunde lämna rummet. Som det har redan framhållits anklagade Gustav Trolle den svenska adeln och borgare för uppenbart kätteri. Enligt Trolle var de kättare som har vänt sig mot honom och hans prästerskap. Förutom det har de agerat mot kyrkans och kristendomens lag. Inom den kanoniska rätten kunde kätteri, alltså häresi, straffas med döden. Kungen anmodades att hjälpa honom att få rätt mot de anklagade (Weibull 1965: 153).

Efter ärkebiskopens anklagelse mot den framlidne riksföreståndaren och hans omgivning som nu befann sig gripna i Stockholms slott skedde en rannsaking inför kungen och riksrådet. Under denna presenterade Sten Stures änka Kristina Gyllenstierna sammanvärfjelsebrevet för kungen. Hennes mål var att försvara sin makes dygd (Svaning i Weibull 1965: 157) och med detta vittnesbörd fria de anklagade från Gustav Trolles angrepp. Brevet var daterat den 23 november 1517 och med brevutfärdarnas sigill kunde det räknas som ett lagligt dokument.

Framkomsten av sammanvärjelsebrevet kom att få en avgörande betydelse vid Stockholms blodbad. På det sättet avslöjade brevet offentligt alla dem som i sin tid agerade mot Gustav Trolle (Weibull 1965: 159).

Dagen efter, den 8 november, sammankallades av kungen den andliga domstolen bestående av 14 högre andliga: ärkebiskop Gustav Trolle, biskopen i Odense Jens Andersen, biskop Otto i Västerås, Linköpings biskop Hans Brask, ärkedjåkne Verner, ärkedjåkne Larens Andreae från Strängnäs, dekanen Jöns, doktor Peder Galle, doktor Erik Geting, dominikanmunken Laurens, kanikerna Mattis och Henrik från Uppsala samt kaniken Sven från Skara (Weibull 1965: 200). De tog Gustav Trolles klagoskrift och sammanvärjelsebrev i beaktande under domstolsprocesser. Domarna kom till slutsatsen att Sten Sture och hans anhängare skulle dömas som uppenbara kättare (Sententia i Weibull 1965: 128). Domen var avkunnad i sententian och lyder på följande sätt:

“[...] herr Sten och andre benämnde, de honom villige och oträngde tillfallne äre i förskrivne okristelige förbund, klarligen trätt have ifrån den helga romerska kyrkans lydno, det vi icke annat finna kunne efter den heliga kyrkans, kejsarens och Sveriges lag än det är uppenbart kätteri, och skole både han och de uppenbare kättare hållas och kallas.” (Sententian i Weibull 1965: 129).

Men domstolen har inte angett något straff för de uppenbara kättarna. Ansvar för detta beslut vilade på Kristian II:s axlar. Alltså överlämnades de anlagade till den världsliga rättvisan. Det straff som Kristian II fastställde för de dömda kättarna var dödstraff (Weibull 1965: 164).

Straffet genom avrättning började den 8 november på Stortorget utanför slottets portar. Herr Nils Lycke framträdde med ett tal på rådhusets burspråk. Biskopen Vincentius av Skara med de andra rådmännen började högljutt protestera mot denna anklagelse, men ingen protest kunde hejda beslutet om dödstraff för de anlagade (Petri 1860: 329-330). De första offren var biskoparna Mattias av Strängnäs och Vincent av Skara. Efter dem började halshuggningarna av andra adelsmän som Erik Abrahamsson (Leijonhufvud), Erik Johansson (Vasa), Erik Knutsson (Tre rosor) och flera andra. Även dagen därpå, den 9 november, fortsatte man med avrättningarna av adelsmännens tjänstefolk och borgare. Slutakten för det hela dramat var uppgrävningen av Sten Stures lik som man satte på bål och brände med de andra avrättade. För det uppfördes ett stort bål på Södermalm (Weibull 1965: 168).

Efter blodbadet återvände kung Kristian till Danmark. Även under denna resa avrättades folk i flera svenska städer. På den tiden utbröt fler och fler uppror i Sverige. Gustav Vasa började

sitt befrielsekrig mot den danska makten, vilket resulterade i att Gustav Vasa valdes till kung och treriksunionen mötte sitt slutliga sammanbrott. Året var 1523. Samtidigt började Kristian förlora sin makt också i Danmark. Han lämnade Danmark inför hotet från den jylländska adeln, som gjort uppror mot honom. Hans mål var att återerövra kronan i Danmark men med flera nederlag stängdes varje utsikt för Kristian att utföra det (Larsson 2003: 448, 454-455).

Historiska gestalter: Kung Kristian II, Gustav Trolle och Kristina Gyllenstierna

Den regent som Sverige hamnar under och som även romanens fiktiva personer kommer i kontakt med beskrivs i denna del. Dessutom presenteras här de centrala historiska gestalter som förekommer i de olika framställningarna av Stockholms blodbad.

Kung Kristian II

Kristian II (danska Christian II eller Christiern II) i Sverige ibland kallad ”Kristian Tyrann”, 1481-1559, kung av Danmark-Norge 1513-1523, av Sverige 1520-1523, var son till kung Hans och drottning Kristina av Sachsen. Kristians huvudavsikt i utrikespolitik var att återställa treriksunionen. Med erövringen av Sverige 1520 förverkligade han sin föresats. Kristian II gick till historien för Stockholms blodbad som genomfördes några dagar efter hans kröning i Stockholm. Han var den sista av Kalmarunionens kungar som styrde Sverige. Från och med 1534 tillbringade Kristian II resten av sitt liv i fångenskap i Danmark (NE 1993: 431).

Den allmänna bilden av kung Kristian II som förekommer i historieskrivningen är nedsättande och ensidig. Han framställs som en tyrannisk regent vars grymma personlighet ledde till Stockholm blodbad och massakrer som han lät att genomföra efter blodbadet på flera ställen i Sverige. Man tillskriver kungen skulden för blodbadet (Petri 1860, Fryxell 1854, Starbäck 1885). I den senare svenska historieskrivningen har han alltid framställs med vedernamnet *Tyrann* (Larsson 2003: 448). Dock finns det flera källor som beskriver honom som osäker regent som fruktar sin rådgivare och som ofta tror dem han inte borde tro och tvärtom, han misstror dem han borde tro. De är ganska få källor som hävdas att kung Kristian inte alls spelar en drivande roll under Stockholms blodbad (Andersen, Walkendorf i Weibull 1965: 180).

Ärkebiskop Gustav Trolle

Gustav Trolle, 1488-1535, var medlem av den svenska adelssläkten Trolle. 1514 utnämndes Trolle till ärkebiskop i Uppsala. Som sina företrädare understödde han en unionsvänlig politik. Han råkade i konflikt med riksföreståndaren Sten Sture den yngre vilket ledde till ärkebiskopens fängelse och avsättning från ämbetet som ärkebiskop. Men med kung Kristians erövring av Sverige återinsattes Gustav Trolle som ärkebiskop. Under blodbadet anklagade Trolle sina motståndare i kätteri. Efter blodbadet tvingades han att fly till Danmark, där han kämpade för Kristians sak (NE 1995: 432).

Gustav Trolle framställs i historiska källor i stort sett som en hämndlysten person. Men de flera historiker tillskriver honom ingen skuld till blodbadet. Hos t.ex. Fryxell (1854), Olaus Petri (1860) och Starbäck (1885) skildras Trolle bara som ett verktyg i kungens händer. Det påstås att han fruktade kung Kristian och kunde inte vara medveten om alla grymheter som kungen hade planer på att utföra (Starbäck 1885). I flera andra historiska källor skildras han däremot mer negativt. I dem påpekas hans hat och vrede samt strävan efter makt (Grimberg 1985).

Fru Kristina Gyllenstierna

Kristina Gyllenstierna, 1494–1559, adelsdam. Hon tillhörde den svensk-danska adliga släkten Gyllenstierna (danska Gyldenstjerne). År 1511 blev hon gift med riksföreståndaren Sten Sture den yngre. Efter makens död i februari 1520 ledde hon försvaret av Stockholms slott och kampen mot Danmark. Men hon kapitulerade efter löfte om amnesti av kung Kristian II. Under blodbadet fängslades Kristina på Stockholms slott. Senare fördes hon till Danmark, där hon satt fängslad till 1524 (NE 1992: 223).

Kristina framställs i historieböckerna mestadels som en ädel kvinna. Hon är känd för sitt beslut för att framlägga sammanvärjelsebrevet under rannsakingen (Weibull 1965). Trots att hon med brevet avslöjar alla namn på dem som agerade mot Gustav Trolle och med det ger hon ett skriftligt belägg på svenskarnas skuld till anklagarna, betraktas hennes hållning som ädel och värdig i historieböcker. Det förklaras att hennes mål var att försvara sig själv, sin döde make och andra svenska herrar mot Gustav Trolle anklagelse (Fryxell 1854, Petri 1860, Starbäck 1885).

1.8 Metod och teoretiska utgångspunkter

Som redan klargjorts i den delen där jag beskrev mitt syfte är målet med uppsatsen att se hur den verkliga historiska händelsen Stockholms blodbad från 1500-talet presenteras i varje verk och vad författarna väljer att lyfta fram ifrån händelseförloppet. Jag vill också ta reda på hur de olika författarna fikcionaliserar och presenterar samma historiska händelse. För att genomföra en sådan undersökning måste jag utgå från en komparativ textanalys. Först och främst, ska jag med utgångspunkten i historiska kunskaper jämföra materialet från romaner och novell med de historiska källorna. Det ska hjälpa att se på vilka aspekter varje författare fokuserar på. Sedan ska jag undersöka själva fikcionaliseringsprocessen. Detta sker genom att jag presenterar hur författarna omvandlar och ändrar det historiska skeendet.

Den grundläggande teori för min undersökning är en tredelad modell av litteraturvetaren Ann Rigney. I sin bok *Imperfect Histories: The Elusive Past and the Legacy of Romantic Historicism* (Rigney, 2001) presenterar hon en modell som gör det möjligt att analysera samspelet mellan fiktion och historiska fakta i ett verk. Modellen består av: **Selektion/Urval**, **Transformation/Omvandling** och **Addition/Tillägg**. Jag har delvis modifierat några aspekter av hennes modell, men i stort sätt följer jag den indelning som hon visade i sin bok. Närmast presenterar jag var och en av de delarna närmare och förklarar deras betydelse för min undersökning.

Selektion eller Urval är ett särskilt antal element, personer och händelser som författaren använder sig av för att skapa sin berättelse. Några element av det verkliga historiska skeendet används, medan andra utelämnas. Genom en undersökning av detta urval kan det fastställas i vilken riktning författaren driver sin historia och var brännpunkten ligger (Rigney, 2001: 22).

Transformation eller Omvandling innebär en revidering av det historiska sammanhanget. Till den delen hör inte de nya påhittade element, men snarare en omarbetning av historiska detaljer. Exempelvis kan transformationen handla om ändringen av ett företeelse eller av ett datum. Det kan samtidigt handla om rollbyte mellan gestalterna. Det viktigaste är att ändringen utförs utan att man lägger någonting nytt till berättelsen. Transformation är bara själva ändringen. Om det börjar handla om sättet på vilket man genomför ändringen kan man räkna det som addition. Till transformationen för A. Rigney fram två punkter: förminskning och förstärkning (Rigney, 2001: 22). Jag behåller de två punkterna i min analys, men anpassar dem till mina forskningsbehov. För Rigney är förminskning eller förstärkning bara en

utgångspunkt för transformationen. Med förminskning menar hon att det som i historien räknas som ett stort slag eller som en viktig vändpunkt i verket visas ytligt och kortfattat. Förstärkning är det motsatta, när mindre betydelsefull historisk händelse visas utförligt och även placeras i centrumet av berättelse (Rigney, 2001: 23). Man kan säga att Rigney's indelning är logisk, men den passar tyvärr inte för att analysera alla verk. Därför har jag modifierat själva användningen av förminskning och förstärkning. För mig är de två punkterna nästan slutpunkten av transformationen i min analys. Jag vill se hur ändringar som en författare genomför i sina verk förstärker eller förminskar en viss händelse eller en roll av historiska/fiktiva gestalter. Slutpunkten med transformationen är fastställande av meningen med vilken författare genomför sin ändring. Analysen av transformationen ska hjälpa till att se det första steget av verkets fikcionalisering.

Den tredje delen av Ann Rigney's modell är **Addition eller Tillägg** som representerar de fiktiva tillägg som förekommer i verket. Hit hör alla element som författare lägger till från sin fantasi till storyn. För läsaren presenteras en annan verklighet, nämligen hur något enligt författaren kunde hända på ett annat sätt än det står i historiska verk. Till additionen räknas fiktiva gestalter och händelser, egenskaper som man tillskriver gestalter osv. Enligt Rigney ska man som addition också betrakta en ny roll som man ger åt den historiska gestalten (Rigney, 2001: 23). I fallet med min undersökning kan man säga att ett bra exempel på det är framställningen av kungen i de tre verken. Där sätts kungen i en viss situation och det visas hur han skulle bete sig under de omständigheterna. Som det påpekades tidigare hör till denna del även rollbyte. Till exempel om rollbyte genomförs genom någon händelse. I så fall räknas rollbyte till transformationen, men den händelsen betraktar man som författarens tillägg. Tack vare den delen kan man se hur författarens påhitt fungerar i samband med historiska fakta och i vilken utsträckning han modifierar det historiska skeendet.

Som redan sagts använder jag av mig en form av textanalys där jag kommer att titta på Johannes V. Jensens, August Strindbergs och Mika Waltaris föreställningar och historiesyn genom att studera deras romaner och noveller. Skönlitterärt material ska jämföras med historiska källor. Detta tillhör teorins första del – selektion. Därför vill jag precisera på vilket sätt ska man genomföra denna jämförelse.

För att underlätta och avgränsa en sådan komparativ analys har jag valt att utgå från de fem akter som Lauritz Weibull presenterar i sin undersökning om Stockholms blodbad (Weibull, 1965). Weibull talar själv om ”fem akter i dramat”. Jag har funnit dem relevanta för de tre

verk jag använder mig av i undersökningen, eftersom varje bok i större eller mindre utsträckning behandlar dessa teman. De fem akterna är: *Framläggandet av Gustaf Trolles klagoskrift*, *Rannsakning*, *Domstol*, *Fastställande av det borgerliga straffet*, *Den blodiga upplösningen*. Med *borgerliga straffet* menar Weibull kungens beslut att låta avrätta de anklagade. För att precisera varje kategori har jag bestämt att komplettera dem med flera element som är de mest väsentliga vid varje tillfälle. Begreppet ”element” är skapat av mig för att beteckna särskilda företeelser eller personer under varje akt. I så fall ser uppdelningen på följande sätt: *Framläggandet av Gustaf Trolles klagoskrift* (anklagelse, kätteri), *Rannsakning* (sammanväjelsebrevet, Kristina Gyllenstiernas roll), *Domstol* (biskopar, beslut), *Fastställande av det borgerliga straffet* (död, kungens roll), *Den blodiga upplösningen* (offer, resultat). Det innebär att jag i selektion använder mig av fem akter och tio element att utgå ifrån för att jämföra fiktiva verk med historiska källor.

Teorin för min undersökning är sammanfattad i följande figur:

Figur 1. Teori

Selektion	Transformation	Addition
<u>5 akter</u> : Framläggande av Gustaf Trolles klagoskrift, Rannsakning, Domstol, Fastställande av det borgerliga straffet, Den blodiga upplösningen	Ändring utan fiktiva tillägg	Tillägg av fiktiv information
<u>10 element</u> : anklagelse, kätteri, sammanväjelsebrevet, fru Kristinas roll, biskopar, beslut, död, kungens roll, offer, resultat	Förstärkning Förminskning	Nya gestalter/händelser Personliga egenskaper Nya roller

1.9 Disposition

Jag har presenterat mitt syfte, material, forskningsläge, metod, teori samt med den historiska bakgrunden och varje författares liv och författarskap. I nästa del läggs fram analysen. I den kommer jag att undersöka *vilka* aspekter av historiska skeendet som flyttas fram i de

respektive bäckerna och *hur* samma historiska händelse fikcionaliseras och presenteras i de skönlitterära verken. Detta ska analyseras utifrån Ann Rigney tredelade modell: selektion, transformation och addition. Avslutningsvis kommer jag ha en jämförande analys där resultaten presenteras. Därefter följer en sammanfattning, litteraturförteckning och en resumé på estniska.

2 Analys

2.1 Selektion

Enligt Ann Rigneys modell är den första delen av min analys selektion eller urval. I den delen betraktar man vilka element av den verkliga händelsen författaren väljer ta ut för att skapa sin berättelse. Selektion analyseras med hjälp av Lauritz Weibulls indelningen av händelserna under Stockholms blodbad. Nämligen följande fem akter vilka har jag delvis kompletterat med ett par element för varje akt: *Framläggandet av Gustaf Trolles klagoskrift (anklagelse, kätteri)*, *Rannsaking (sammanvärijelsebrevet, Kristina Gyllenstiernas roll)*, *Domstol (biskopar, beslut)*, *Fastställande av det borgerliga straffet (död, kungens roll)*, *Den blodiga upplösningen (offer, resultat)*. Det ena verket efter det andra analyserar man utgående från de fem akterna. Ordningen följer genrerna: först analyseras romanerna och sedan novellen.

Mikael Karvajalka

Hos Mika Waltari är den akt vid vilken man börjar presentera händelserna under blodbadet biskoparnas domstol. Där blir huvudgestalten Mikael inbjuden till domstolen för att utföra rollen av sekreterare. Det påpekas att han deltar i domstolen med de övriga högre andliga. Dessa var: tre biskopar, åtta medlemmar av domkapitel, dominikanernas prior och ärkebiskopen själv (Waltari, 1960: 224). Om man räknar totalt med Mikael blir det fjorton personer. Precis så mycket som det står i sententian. L. Weibull skriver att det var fjorton högre andliga, alla med undantag av Jens Andersen, biskopen av Odense, svenskar (Weibull, 1965: 129). Hos Waltari står det ingenting om deras nationalitet. Av namn nämner han bara Gustav Trolle och Jens Andersen, och de andra nämner han bara som *biskopar*.

Under domstolen får en ledande roll Gustav Trolle. Ärkesbiskopen är samtidigt anklagare och domare. Han försöker att övertyga biskoparna om att svenska herrar förtjänar att bli anklagad i kätteri. Därtill anklagad i uppbenbart kätteri. Han understryker att de har brutit mot den romerska kyrkan och argumenterar för sin ståndpunkt med samma argument han har använt i sin klagoskrift (Waltari 1960: 225). Och med det kommer man på en gång till de andra två akter, vilka är Gustav Trolles klagoskrift och en rannsaking. Bilden av dem är ganska ytlig och informationen om det som hände en dag före domstolen samling skildras tämligen

översiktligt. Det sammanfattas kort när man beskriver hur Gustav Trolle försöker övertyga biskoparna.

”[...] herra arkkipiispa otti viioymätti johdon käsiinsä, levitti pöydälle edellisenä päivänä esittämänsä syytöskirjelmän Ruotsin herroja vastaan sekä asiakirjan, jonka kätköpaikan ruova Krisitiina oli naisellisessa ajattelemattomuudessaan paljastanut puolustaakseen miesvainajansa herra Steinin kunniaa.” (Waltari, 1960: 225).

([...] herr ärkebiskopen tog strax ledningen över situationen i egna händer, han lade på bordet anklagelsen vilken han en dag tidigare riktade mot den svenska adeln. Samtidigt med klagoskriften lade han inför biskoparna protokollet. Enligt honom hade Kristina Gyllenstierna på grund av sin kvinnliga tanklöshet avslöjat protokollets gömställe för att försvara sin döde mannens Sten Stures dygd. – *min övers.*)

På det sättet presenterar man de två akterna som en snabb tillbakablick. Men även att man inte får en grundlig beskrivning hur Gustav Trolle anklagade svenskarna den 7 november eller på vilket sätt gick efteråt den rannsakingen, behåller Waltari i alla fall de mest viktigaste aspekter som man kommit fram under de två första akterna i blodbadets drama. Nämligen anklagelsen av kätteri, sammanvärjelsebrevet och Kristina Gyllenstiernas roll i brevets framkomst.

Så följer domstolens andra aspekt – beslutet. Efter Gustav Trolles övertygande sätt att lägga fram sina anklagelser och det hemliga protokollet som biskoparna fick se själva, kommer de till ett avgörande som innebar slutsatser att ett antal svenska herrar skulle dömas som uppenbara kättare. Biskoparna fattar beslutet att ge sin underskrift på sententian, samtidigt med sina sigill. I detta protokoll stod alla namnen på de anklagande personerna, förutom biskop Hans Brask (Waltari 1960: 225).

Waltari skriver att biskoparna fattar beslut om uppenbart kätteri men det är kungen som ska utnämna straffet för de anklagande. Det gäller den fjärde akten om straffet och kungens roll i det. Brottet i kätteri ansågs notoriskt och alla de anklagande överlämnades att bli bedömda till det borgerliga straffet. Med meningen att kungen ska ta ansvar för det (Waltari 1960: 226). Men läsare får inte se eller höra kungen. Perspektivet under händelseförloppet ligger alltid på domstolen. Det blir klart att kungen fastsatte dödstraff för de dömda svenskar bara när biskoparna hör att man har börjat med avrättningarna på Stortorget.

Döden genom avrättningar och hänging innebär själva blodbadet och den sista akten i dramat. Den beskrivs ganska detaljerad och betonas den kaotiska stämningen vilken kunde uppfattas

då på torget. Den första aspekten som man betraktar är de offerer i den blodiga upplösningen. Waltari nämner efter namn bara biskoparna Mattias av Strängnäs, Vincentius av Skara. Han väljer att beskriva scenen från Jörgen Homuth, den bödeln som fick avrätta de anklagande, där Vincentius av Skara frågar honom ”Profoss. Vad nytt?” (Homuth i Weibull, 1965: 167). Hos Waltari låter det så: ”Mitä uutta kuuluu, profossi?” (Waltari, 1960: 229). Där Jörgen Homuth svarade:

”Eipä kuulu perin hyvää, teidän armonne. Suokaa minulle anteeksi, mutta olen saanut käskyn, että teidän armoltanne on lyötävä pää poikki.” (Waltari, 1960: 229).

(”Det finns inga goda nyheter, nådige herre. Eders nåde måste förlåta mig. Men jag är befalld att låta avrätta Eders nåde.” – *min övers.*)

Ett offer vars namn också används i verket är den döde Sten Sture. Hans lik grävdes upp efter blodbadets slut. Till de övriga offerer hör svenska herrar, borgare och det vanliga folket (Waltari 1960: 236).

Beskrivningar av de handlingarna som skedde efter blodbadet är ytliga och ger ingen sammanfattande bild på det vart blodbadet ledde till. Det enda resultat till blodbadet, vilket verkligen betraktas som en följd av allt som hände under de tre dagarna i slottet, är kungens besvärlig position vilken han har försätter sig i. Nämligen han måste rättfärdiga sitt beslut över den avrättningen på de högst uppsatta offer: biskopar Mattias och Vincentius, till påven själv. Därför att deras avrättning stred mot kanonisk rätt. Som skriver Lauritz Weibull:

”De två biskoparna tillhörde ett annat rättsamfund än de övriga, ett rättsamfund, över vars tröskel ingen världslig myndighet räckte. Här i varje fall har konungen inte kunnat skaffa sig en dom.” (Weibull, 1965: 167)

Waltari beskriver nästan inte alls kungens eller några andras vidare öde. Det enda undantag är Hemming Gadh. Efter blodbadet avrättades han efter kung Kristians befallning borta i Finland. Det blir också kort påpekats att Kristina Gyllenstierna hamnade i fängelse. Man kan hitta senare i verket hänvisningar till Gustav Vasa och hans uppror (Waltari 1960: 233).

Alla gestalter som man träffar under beskrivningen av blodbadet är historiska, förutom huvudgestalten Mikael.

Om man sammanfattar urvalet av handlingarna i *Mikael Karvajalka* kan man komma till slutsatsen att författaren fäster en stor vikt på biskoparnas domstol. Man börjar med den att

inleda läsare till själva blodbadets skeende, även om att domstolen kronologiskt är först den tredje akten i dramat. Författaren presenterar i alla fall de två första akterna men man kan se att han gör även det i domstolens kontext. Trolles klagoskrift och sammanvärijelsebrev presenteras nämligen mer som ett bevis för domstolen än som aspekter av de två separata akterna. Även de akterna som följer närmast på domstolen är direkt förknippade med denna på grund av perspektivet med vilket man visar händelseförloppet. Biskoparna befinner sig alltid i slottet. Men när det blir klart att någonting händer utanför slottet får huvudgestalten Mikael lämna slottet för att få veta mer och återvända till biskoparna med mer information. Tack vare det får man iaktta den sista akten.

I och med att man vet var tyngdpunkten i berättelsen ligger kan det klargöras vad vill författaren betona. Man kan säga att Mika Waltari sträver blodbadets del i sin berättelse efter en viss riktning. Hans mål är att visa i första hand den andliga sidan av processen och framför allt den avgörande roll av biskoparnas beslut för den blodiga upplösningen. Det blev till en fascinerade iakttagelse att lägga märke till den tendensen som i den första blicken inte förefalles så tydlig. Nämligen hur trådarna under blodbadets händelse leder till kyrkan eller till saker och personer som förbindas med kyrkan. Exempelvis kan man se att bland offren lyfts biskoparna Mattias och Vincentius fram. Mika Waltari beskriver inte bara deras död utan lägger även till scenen mellan Vincentius och bödeln. De andra offrens död beskriver Waltari inte så preciserat.

Beskrivningen av blodbadets resultat bekräftar också att det kyrkliga momentet står i centrum hos Waltari. Här betonas Kristians försämrade relationer med påven och romarkyrkan. Selektionen i *Mikael Karvajalka* kan sammanfattas i följande figur:

Figur 2. Selektion i *Mikael Karvajalka*

5 akter	Mika Waltari <i>Mikael Karvajalka</i>
Framläggandet av Gustav Trolles klagoskrift (anklagelse, kätteri)	Klagoskrift som belägg till domstolen
Rannsakning (sammanvärijelsebrev, Kristina Gyllenstiernas roll)	Fru Kristina avslöjar brevvets gömställe, sammanvärijelsebrev som belägg till domstolen
Domstol (biskopar, beslut)	Tyngdpunkt
Fastställande av det borgerliga straffet (död, kungens roll)	Kungen fastställer straffet
Den blodiga upplösningen (offer, resultat)	Biskoparna Mattias och Vincentius, relationer med romarkyrkan

Kongens Fald

Johannes V. Jensen börjar att skildra blodbadet med den första akten där ärkebiskopen Gustav Trolle presenterar sin anklagelse den 7 november i slottets stora sal. Huvudgestalten Mikkel Thørgersen observerar hur biskopen håller ett tal. Under det påpekas hur illa har svenskarna agerat mot sin ärkebiskop under Sten Stures tid. I första hand har de rivit hans slott, utan hans tillåtelse tagit hans egendom och då dömde honom till fängelse (Jensen 1971: 99). Men nu har det kommit tid för svenska herrar att ta ansvar för sina handlingarna. Man måste understryka att Jensen skriver ingenting om kätteri. Fast han skriver att efter Gustav Trolles muntlig anklagelse, läser Jon Eriksen, kanik i Uppsala, upp det skriftliga dokumentet – själva klagoskrifet (Jensen 1971: 99). Man vet att i Trolles klagoskrift står det tydligt *uppenbart kätteri* men även att Jensen nämner det skriftliga dokumentet vill han inte betona detta som står i det.

Från den första akten går man direkt till den nästa. Jensen beskriver rannsakingen tämligen kort. Det står att som reaktion till anklagelse kommer Sten Stures änka Kristina Gyllenstierna fram med ett hemligt dokument (sammanvärfelsebrevet) vilket innebär alla namn och sigill på dem som med Sten Sture har bestämt sig att angripa ärkebiskopen. Jensen väljer att inte ge någon information på de anklagande personer. Han bara nämner att med detta brev avslöjade man namn på de anklagade. De blev omedelbart arresterat av soldater (Jensen 1971: 99).

Efter arresteringen man går över till domen, den tredje akten. Men denna beskriver man bara med en mening som låter på följande sätt:

”Jens Andersen samlede de juridiske Hoveder om sig og fik Retten sat.” (Jensen, 1971: 100).

Eftersom Jens Andersen samlar domstolen kan det tolkas att han har den ledande rollen i den. Men man får inga uppgifter eller namn på de andra som deltog i domen. Den andra aspekten som måste betraktas under domstolen är biskoparnas beslut. Men själva beskrivningen visar att det bara är biskop Jens Andersen som fattar beslutet och därtill blir det oklart vad har man kommit fram till under rättegången:

”Den store Guds Mand og Studepranger [Jens Andersen] forstod sig paa at forlige Lovens med Sagens Krav, han fulgte heri sit stærke Hjærtes Drift. Og det raadede ham sandt. Men selv den dybest tilgrundeliggende Sandhed, den djævelske Sandhed, slog Klik her, kunde ikke redde Norden.” (Jensen, 1971: 100).

Det saknas hos Jensen beskrivningar om vilket straff bestämmer kungen att fastsätta eller på vilket sätt dömdes de anklagade till döden. Dessutom beskriver han kungens roll i allt det

som började hända den 7 november. Nämligen att Kristian II har använt biskoparnas och undersåtares hämnd och ilska för att nå sitt mål. Han satte i sin kammare medan de agerade enligt hans vilja (Jensen 1971: 99).

Man kommer till den slutliga akten som utspelade sig nästa dag på torget nära slottet. Denna gång ser man på händelserna genom Axel, den andra huvudgestalten i *Kongens Fald*. Han befinner sig inte på torget men ändå observerar allt som händer från sitt fönster. Han ser hur man samlar samma svenska herrar och damer från Kristian II:s kröningsfest på torget. De var biskopar, svenska adel, borgmästare, rådmän och borgare. Totalt blir det trettio till fyrtio par som samlades där. Det gäller den första aspekten – blodbadets offer. Jensen väljer att beskriva mer grundlig den första avrättningen av biskopar Mattias och Vincentius. Han påpekar att de blev valda att möta döden på grund av sin hög position. Efter dem var det Erik Abrahamsen Leionhufvuds tur. Efter namn nämner man bara tre offer. Samtidigt får man beskrivningen av bödeln Jörgen Homuth. Själva blodbadet pågick hela dagen och denna skildring är i sig väl blodig. Efter blodbadet gav Stockholms stad ett festligt gästbud till kung Kristian (Jensen 1971: 105-106).

Under den sista akten beskriver man Axels resonemang angående blodbadet. Han anser att allt det kunde bli ordnat bara av kungens befallning. Med det återvänder man tillbaka till den aspekten från den tredje akten om kungens roll i blodbadet (Jensen 1971: 106).

Trots att kung Kristian hyllades efter blodbadet tog det inte mycket tid att se på vilket sätt blev blodbadet till hans undergång. Jensen påpekar att kungen började förlora makten över Sverige. Gustav Vasa och hans uppror nämns bara kort i boken. Det är kungen som står i centrumet och som var själv skyldig för sitt fall. Med den kända scenen när kungen åker fram och tillbaka över Lillebælt den 10 februari 1523 understryker Jensen blodbadets avgörande roll i kungens vidare öde (Jensen 1971: 140). Hans fall är ett resultat till själva blodbadet. Man kan säga att en gång till understryker författaren kungens roll i blodbadets skeende. Så mycket som man beskriver kungens öde så lite säger man om hans anhängare och omgivning. Jensen väljer att koncentrera sig på kungen och hans fall och man får ingen information angående de övriga biskoparna, inte heller exempelvis Kristina Gyllenstierna.

I romanen förutom fiktiva huvudgestalter: Mikkel Thørgersen och Axel är alla andra romanpersoner – historiska.

Sammanfattningsvis kan man säga att skildringen av blodbadet i *Kongens Fald* är uppbyggd kronologiskt. Man börjar med den första akten om anklagelse och slutar med resultatet i form av beskrivningen av kungens nedgång. Trots att alla fem akterna är ordentligt presenterade i *Kongens Fald* kan man lägga märke till några aspekter som Jensen utelämnar från sin berättelse. Till dem hör kätteri, biskoparna och deras beslut och beslutet om straff. Man kan tydligt se att alla dessa aspekter i första hand är relaterade till kyrkan, den kanoniska rätten och den andliga sidan av processen. Jensens val att lämna dessa aspekter visar att han i sin berättelse inte vill betona den kyrkliga aspekten, utan att tyngdpunkten ligger på ett annat ställe. Nämligen på själva blodbadet och även mer på blodbadets resultat och kungen. Målet med urvalet av handlingar under blodbadet i *Kongens Fald* är en fokusering på personlig katastrof. Under akterna betonar Jensen kungens position och roll i blodbadet och det gör man inte bara en gång. Den första gången det nämns är under den fjärde akten när Mikkel hittar honom sittande i sin kammare. Två gånger till under den slutliga akten (Axels insikt att bakom blodbadet kan bara kungen stå och kungens nedgång år 1523 där resoneras att blodbadet ledde till den). På det sättet kan det sägas att Jensen har en tendens att också betrakta den personliga olyckan i samband med det historiska skeendet. Selektionen i *Kongens Fald* kan sammanfattas i följande figur:

Figur 3. Selektion i *Kongens Fald*

5 akter	Johannes V. Jensen <i>Kongens Fald</i>
Framläggandet av Gustav Trolles klagoskrift (anklagelse, kätteri)	Gustav Trolles muntlig anklagelse Skriftligt anklagelse (klagoskrift) läses av Jon Eriksen
Rannsakning (sammanvärjelsebrev, Kristina Gyllenstiernas roll)	Kristina Gyllenstierna kommer fram med brevet, sammanvärjelsebrev- ett vändpunkt, arrestering sker
Domstol (biskopar, beslut)	Jens Andersen och hans beslut
Fastställande av det borgerliga straffet (död, kungens roll)	Kungen lämnar allt till män i sin omgivning
Den blodiga upplösningen (offer, resultat)	Biskoparna Mattias och Vincentius, rådman Erik Leionhufvud Tyngdpunkten – kungens nedgång

Kungshamns-Gisslan

I sin novell presenterar August Strindberg den första akten där Gustav Trolle anklagar svenska adel tämligen detaljerad. Läsare får se händelseförloppet utgående från författarens perspektiv. Under den första akten befinner man sig i slottets stora sal där den svenska adeln och Gustav Trolle samlas den 7 november 1520. Vid Trolles sida står också kung Kristian och Didrik Slagheck. Gustav Trolle slår inte till direkt med klagomålet. Det är kungen som hölls ett inledande tal. Han påstår att ärkebiskopen har något att säga till dem och att hans funktion som kung är att vittna att allt går rätt till. Efter detta följer Gustav Trolles muntliga anklagelse vilken består av tre grundläggande argument. Nämligen att Sten Sture bröt mot påvliga beslut, rev Trolles slott och kastade honom i fängelse. Därför vill han att alla de svenska herrarna ska ta ansvar för det och all den skada ska ersättas honom, i form av slottets återuppbyggnad (Strindberg 1998: 188-189). Således gör Strindberg klart vilken anklagelse Trolle byggs på och vilket hans mål med det är. Men den viktigaste aspekten av anklagelsen, nämligen kätteri, uppmärksammar Strindberg bara indirekt. Som sagt understryker Gustav Trolle själv att Sten Sture inte respekterar påvens beslut. I samband med detta kan man höra kungens påpekande:

”Det taltes om all de herrar som kränkt kanoniska lagen och våldfört sig på kyrkans primas.” (Strindberg 1998: 189).

Som man ser i den ovanstående meningen pratar man i för sig om kätteri, utan att uttala det direkt. Strindberg bara parafraiserar *kätteri* med kränkning av den kanoniska rätten och våld användning mot Gustav Trolle. Därför kan man hävda att kätteriaspekten betraktas i *Kungshamns-Gisslan*, om än inte direkt.

Efter anklagelsen understryker kungen att mot den döde mannen (Sten Sture) kan man inte framföra käromål och därför måste man ta reda på vilka de herrar var som stödde Sten Sture. Med det börjar den andra akten, där Kristina Gyllenstierna avslöjar sammanvärjelsebrevet. Brevet är daterat den 29. november 1517 och i det beskrivs ärkebiskop Gustav Trolle som förrädare (Strindberg 1998: 189). Strindberg betonar Kristinas vilja att fria sin make, sig själv och alla de andra från Trolles anklagelse med detta brev. Kungen läser brevet i vilket påträffar man några utvalda namn: Erik Johansson Vase, Hemming Gadh, Mattias (biskop Mattias av Strängnäs – *min anteck.*) och Johannes Brask (biskop Hans Brask). Brevets framkomst framkallade följande reaktion hos kung Kristian II:

”Nu kastades masken och konungens ansikte förvandlades: - Tack Fru Kristina, sade han med rå stämma; nu göres oss icke mera vittne behov!
Han slog näven i bordet, och med ens förändrades skådebanan.” (Strindberg, 1998: 190).

Denna beskrivning visar att Strindberg väljer att gå från rannsakingen direkt över till fastsättande av straffet. Med sådan övergång inte lämnar han den tredje akten domstolen – helt och hållet från händelseförloppet. Som man kan se i ovanstående citat kan kungens livliga gest med näven betraktas som ett tecken att man ska gå vidare med processen. Strindberg skriver att knektar släpade de svenska herrarna och fruarna ut från salen och kastade dem i fängelse. På det sättet visar denna beskrivning att kungens roll i allt detta var avgörande. Vad gäller den andra aspekten om fastställd av dödstraffet, ger Strindberg ingen upplysning till detta.

Den sista akten utspelar sig den 8 november på Stortorget. Där Niels Lykke (dansk adelsman) läser upp namnen på de förnämsta dödsdömda. De är biskoparna Mattias och Vincentius, Erik Abrahamsson (Leionhufvud) och Hemming Gadh. Det påpekas att trots att de är kung Kristians vänner har de ändå förrått sitt hemland. Därför förtjänar de sitt straff i form av döden (Strindberg 1998: 190). Man får inga namn eller uppgifter på de övriga offer, som ska avrättas efter de förnämsta. Själva blodbadet beskrivs inte hos Strindberg. Han skriver bara att Stortorget var belamrat med galgar och schavotter. Efter står det endast:

”[...] och så började blodbadet.” (Strindberg 1998: 190).

I novellens sista avsnittet resonerar Strindberg om resultatet till blodbad. Han kommer med påpekande att Didrik Slagheck fick skulden för blodbadet och att kung Kristian lät bränna honom sedan. Man ger ingen information om gestaltarnas vidare öde. Förutom beskrivningen av Hemming Gadhs halshuggning borta i Finland. Strindberg skriver om kung Kristian att med sina handlingar under blodbadet har han faktiskt hjälpt Gustav Vasa att nå sitt mål och ta över makten i riket (Strindberg 1998: 191).

Om man sammanfattar August Strindbergs sätt att presentera blodbadet, kan man säga att akterna följer varandra på ett kronologiskt sätt. Med undantag av den tredje akten vilken Strindberg inte lämnar från sin berättelse. I visst sätt kan det förklaras av novellens omfång, men man kan också anse att författare inte visar domen, eftersom han inte vill betona den i sin beskrivning. Anmärkningsvärt är det faktum att själva beskrivningen om den blodiga upplösningen inte återfinns hos Strindberg. Det visas att han vill koncentrera sig på

handlingar som kom före den blodiga upplösningen. Fast han tar upp element som offer och resultat av blodbadet.

Som sagt är Strindberg inte intresserad att betona den andliga sidan av processen. Trots att han nämner kätteri indirekt, beskriver han inte domstolen, biskoparna eller sententian i sitt verk. Han nämner biskoparna Mattias och Vincentius som offer under den sista akten. Men hans mål är inte att visa hur Kristian II med deras avrättning bryter mot kyrkorätten utan vill han snarast meddela att trots deras vänskapliga relationer till kungen ska de ändå avrättas.

Om man betraktar de andra akterna kan man märka att författaren mest lyfter fram rannsakingen. Man kan se att Strindberg är noggrann med att meddela sammanvärjelsebrevets exakta datum samt att förklara fru Kristinas roll i det. Han också ger kungen ”röst” och förmågan att bestämma över svenska adelns vidare öde. I stor del ligger tyngpunkten på kungen under anklagelsen och rannsakingen. I rannsakingen visas på vilket sätt försöker kung Kristian fastställa sin makt över svenskarna och över Sverige i allmänhet. Det står att ”han slog näven i bordet, och med ens förändrades skådebanen.” (Strindberg 1998: 190). I resultatet till blodbadet beskriver Strindberg däremot att samma beslutet som kungen fattade då, kom tillbaka till honom som i en cirkelrörelse och orsakade hans nedgång och Gustav Vasas makterövring.

Alla personer som nämns i novellen är historiska, det finns inga fiktiva gestalter. Selektionen av *Kunghamns-Gisslan* sammanfattas i följande figur:

Figur 4. Selektion i *Kunghamns-Gisslan*

5 akter	August Strindberg <i>Kunghamns-Gisslan</i>
Framläggandet av Gustav Trolles klagoskrift (anklagelse, kätteri)	Gustav Trolles anklagelse, kätteri (indirekt)
Rannsaking (sammanvärjelsebrev, Kristina Gyllenstiernas roll)	Tyngdpunkten Fru Kristina kommer fram med brevet, sammanvärjelsebrevet
Domstol (biskopar, beslut)	-
Fastställande av det borgerliga straffet (död, kungens roll)	Kungen dömer svenskar i fängelse
Den blodiga upplösningen (offer, resultat)	Biskoparna Mattias och Vincentius, Erik Abrahamsson, Hemming Gadh Kungen förlorar makten, Gustav Vasa

2.1.1 Sammanfattning och jämförelse av selektionen

I den delen sammanfattar jag selektionen i alla tre litterära verk utgående från akterna och de element som togs upp under analysen. Jag ska dra paralleler mellan de olika verken och jämföra författarnas sätt att presentera samma handlingar på sitt speciella sätt. Troligtvis ska denna sammanfattning ge en upplysning om anledningar till urvalet av handlingar i verken.

Selektionens beskrivningar som presenterades i denna del har visat att man kan se på blodbadet från olika synvinklar där det lyfts fram olika episoder och aspekter. På grund av detta ser läsare tre olika bilder av samma händelse. Detta oberoende av möjliga liknande drag som alla tre verk i större eller mindre utsträckning kan ha. Exempelvis sammanvärvjelsebrevets framkomst betraktar man under rannsakingen (den andra akten) i *Kongens Fald*, *Mikael Karvajalka* och *Kungshamns-Gisslan* på ganska likartat sätt. Brevets framläggande påverkar vidare handlingar och betraktas som en vändpunkt oavsett när och på vilket sätt kom brevet fram.

Men om man jämför beskrivningarna i andra akter i alla tre verken kan man märka skillnader som skapar olika bilder om blodbadet och man ser vad har författarna som målsättning att skapa just den bilden i sin berättelse. Redan med betraktelse av element från den första akten kan man lägga märke till ett utmärkande drag i *Mikael Karvajalka*. I jämförelse med Jensen och Strindberg understryker Waltari elementet av uppenbart kätteri i Gustav Trolles anklagelse. Som det blev klargjort tidigare skriver Strindberg i *Kungshamns-Gisslan* också om kätteri. Men han gör det på ett indirekt sätt och därför får man inte samma form av betoning av detta element som hos Waltari. I *Kongens Fald* nämner Jensen inte alls under Trolles anklagelse något om kätteri. För Jensen och Strindberg ligger tonvikten i anklagelsen mer på Gustav Trolles personliga skada (slottets rivning, hans fängelse). Waltari i sin tur nämner detta övergående utan att sätta vikt på det. Inte heller finns det någon koppling mellan ärkebiskopens anklagelse och den döde Sten Sture i *Mikael Karvajalka*. Tvärtom, anknyter Jensen och Strindberg ärkebiskopens lidande till Sten Stures namn och den tiden när Sten Sture den yngre var riksföreståndare.

En anmärkningsvärd skillnad mellan de tre verken är också det på vilket sätt Gustav Trolles anklagelse presenteras. I *Mikael Karvajalka* har den första akten formen av tillbakablick till vilken Gustav Trolle återkommer under domstolen. Under den visar han den skriftliga anklagelsen för biskoparna. Men själva muntliga anklagelsen presenteras inte. Helt annorlunda visas anklagelsen hos Jensen och Strindberg. De beskriver i första hand just den

muntliga anklagelsen under vilken ärkebiskopen kommer med de argument som är knutna till honom personligen. Waltaris val att helt och hållet lämna den muntliga anklagelsen kan förklaras med att han vill ta avstånd från den personliga delen i Trolles anklagelse och fokusera sig på svenska adelns brott mot romarkyrkan. Alla dessa iakttagelser syftar på Waltaris samlade uppmärksamhet på det kyrkliga momentet, samtidigt som Jensen och Strindberg betonar det personliga och politiska momentet.

Man kan komma till samma slutsats om man betraktar övriga akter och element. Analysen har visat att domstolen, den tredje akten i blodbadets drama, beskrivs mycket detaljerat i *Mikael Karvajalka*. För Waltari är detta huvudakten under skildringen av blodbadet. Medan Jensen nämner domstolen ytligt bara och Strindberg utelämnas den helt från sin novell. Man kan se att biskoparna Mattias och Vincentius förekommer som de viktiga offer av blodbadet i alla tre verken. Men analysen visar att funktionen hos deras avrättning hos Waltari består av att visa på vilket sätt kung Kristian bryter mot kyrkorätten. Samtidigt är Strindbergs beskrivning av Mattias och Vincentius inriktad på att visa kungens grymhet. Det påpekas att även om biskoparna är hans vänner bedömer han dem som förrädare och låter avrätta dem. Hos Jensen är beskrivningen av deras avrättning en presentation av ett historiskt faktum och där visar författaren inte någon förbindelse mellan biskoparna och den kyrkliga aspekten. Tvärtom är det anmärkningsvärt att tillsammans med biskoparna nämns Erik Abrahamsson (Leionhufvud) i både *Kongens Fald* och *Kungshamns-Gisslan*. Här ser man författarnas tendens att betona den politiska aspekten. Erik Abrahamsson, en riksrådsman figurerar i dramat som en representant av den gamla regimen, Sten Stures anhängare, måste nämnas för att understryka att kungen förintar dem som stod vid Sten Sture. Det finns ingen beskrivning av Erik Abrahamsson hos Mika Waltari.

Det sista elementet: blodbadets resultat visar att i *Mikael Karvajalka* understryks de aspekter som förbinds med kyrkan och samtidigt lägger både Jensen och Strindberg den politiska aspekten i centrumet. I både verken handlar resultatet av blodbadet om rikets framtid och makten trots två olika synsätt. Jensens syn ligger mer på kungen och hur han slutligen förlorar sin makt år 1523. Samtidigt fokuserar sig Strindberg också på kungen men med mål att koppla hans förlorade makt med Gustav Vasas makterövring. En sådan skillnad kan förklaras utgående från författarnas nationalitet. Nämligen här kan man märka en viss koppling mellan deras nationalitet och det vad de lyftar fram i sina verk. Exempelvis lägger Strindberg tyngdpunkten på kung Kristians grymhet och hans roll under blodbadet, men sedan beskriver han hur förlorar kungen sin makt över Sverige åt Gustav Vasa. Det faktum att författaren

understryker den framtida svenska regenten visar författarens ståndpunkter och hur ”svenskt” inriktad han är. Hos Jensen är blodbadets centrala tema – kungens nedgång. I *Kongens Fald* presenteras att kungen förlorar sin makt, men ingenting blir sagt om Gustav Vasa. Det här visar i sin tur en dansk syn på kungen och hans makt. Det är inte väsentligt och därför betonar man inte att kungen har förlorat sin makt åt någon annan, men att han förlorar makten i allmänhet. Makten över hela Norden. Med det förlorar också Danmark sin storhet i Skandinavien för evigt. Waltari i sin tur som en finne tar avstånd från att betona makten i sin roman. Han är mer neutral i denna fråga.

2.2 Transformation

I den delen ska man betrakta transformationen. Ann Rigney nämner den delen av sin modell *transformation* för att betona dessa funktion, vilken är omarbetningen av reella händelser (inte presentation av påhittade aspekter). Sådan omarbetningen kan ta form av gestalternas rollbyte eller ändringen av en viss aspekt i verket. I den här delen presenterar man möjliga avvikelser och rollbyten vilka förekommer i alla tre verk. Huvudvillkor för transformation är avsaknaden av tillägg.

Mikael Karvajalka

Den första transformationen som man möter i *Mikael Karvajalka* gäller huvudgestalten Mikael och hans placering i själva händelseförloppet. Trots att Mikael är en fiktiv person, betraktar man honom inte under additionen, därför att hans fiktiva roll transformeras till en historisk roll. Detta rollbyte möjliggör att betrakta honom som en del av transformation i verket. Tack vare sin utbildning och kunskaper i latin blev han erbjuden att vara sekreterare under domstolsprocessen den 8 november. På det sättet fick han sin plats och en särskild roll i det historiska skeendet. Han befann sig bland 14 biskopar som fattade beslutet om att döma svenska höga herrar för kätteri. Hans åliggande bestod av att skriva ner beslutet som fattades under domstolen. Detta dokument kallar man i historiska källorna för *sententian*. Waltari ger en utförlig beskrivning av Mikael's agerande och hur med hans hjälp blev *sententian* färdigskriven:

”Tällä tavoin saneltiin vihdoin päätös ja tein parhaani kirjoittaakseni sen puhktaaksi Hyvällä käsialalla. Nimeltä luetellen todettiin syytetyt piispa Braskia lukuunottamatta notoorisiksi kerettiläisiksi ja heidät luovutettiin maallisen oikeuden tuomittavaksi.”
(Waltari 1960: 226).

(”Slutligen var beslutet ställt upp och jag gjorde mitt bästa för att skriva det rent med en vacker handstil. Det stod alla namn på de anklagade vems brott anses notoriskt och därför dömdes de alla för kätteri, förutom Hans Brask. Beslutet om deras vidare öde överlämnades till den borgerliga domen. – *min övers.*)

Det här visar hur Mika Waltari omvandlar den historiska verkligheten för att anpassa den för sin berättelse. Han ger den historiska rollen till Mikael. Rollen som i verkligheten utfördes av en historiskt reell person. Sådan modifikation har en viss anledning. Allt det här visar författarens strävan ”att vara med” under domstolen och presentera processen inifrån. Eftersom hela romanen beskrivs genom Mikael's perspektiv placerar Waltari honom i domstolen för att genom hans ögon ge en detaljerad beskrivning av blodbadets kyrkliga

aspekt. Tack vare det kan författare visa sin bild av domen: hur den sätts igång och hur domare skildras under den.

Men Mikael's roll begränsar sig inte till bara den tjänsten som han gör Gustav Trolle och biskoparna. Direkt efter blodbadet får Mikael en ny roll. I den figurerar han som budbärare. Han får en order att åka till Finland och låta avrätta biskopen Hemming Gadh. I det fallet ser man igen Waltaris tendens att transformera det historiska skeendet och ge Mikael en roll som i verkligheten måste ha tillhört någon annan. Med den nya rollen vill författaren engagera läsaren i postblodbadets period och visa kungens gärningar efter blodbadet. Hans nära kontakt med kungen ger också en möjlighet till läsaren att se kungens ställning och hur han förklarar sin position i det hela blodbadets skeendet. Eftersom tonvikten under blodbadet i *Mikael Karvajalka* mestadels låg på domstolen kunde man inte skapa en ordentlig bild av kungen. Därför har den episod där Mikael samtalar med kungen en väsentlig betydelse för att få en uppfattning om kungen. På vilket sätt författare skildrar kungen undersökts närmare i analysens nästa del.

En anmärkningsvärd ändring av blodbadets händelser som finns i *Mikael Karvajalka* är sammanväjelsebrevets framkomst och Kristina Gyllenstiernas roll i det. Historiska källor betraktar brevet som en viktig incident som skedde under rannsakingen efter att Gustav Trolle har anklagat Sten Sture och hans anhängare för kätteri. Olaus Petri skriver i sin *Svenska krönika* att efter Trolles klagomål kommer fru Kristina fram med brevet i vilket står att Stäket slott ska nedbrytas och Gustav Trolle aldrig ska sättas till ärkebiskopen igen (Petri 1860: 328).

En lite mer detaljerad beskrivning av samma episod finner man i en framställning av Christian II:s historia av en dansk historiker Johannes Svaning (Svaning i Weibull 1965). Han skriver att Kristina Gyllenstierna stod full av skrämsel, när hon hörde de hårda anklagande orden. Kungen ville höra hennes svar på Gustav Trolles anklagelse. Hon har framlagt sammanväjelsebrevet med vilket hon försökte att visa att hennes man var oskyldig. I alla fall ”har han inte gjort något värre mot ärkebiskopen än alla de andra, de som beband sig emot honom” (Svaning i Weibull, 1965: 157). Historikern Anders Fryxell skriver att Kristina kommer fram med brevet. Hon tror att hon med det har möjlighet att försvara sin döde man från ärkebiskopens anklagelse, eftersom det står tydligt i brevet att det var inte endast hennes mans beslut utan att det fattades av hela riket (Fryxell 1854: 239). Starbäck beskriver fru Krsitina under rannsakingen i sin historiebok som en ädel kvinna som ville bevisa sin mans och de andra svenska herrarnas oskuld. Hennes hållning med brevet framkomst var ädel och

värdig (Starbäck 1885: 694). Historiker som Paludan-Müller och Grimberg betraktar också framkomsten av sammanvärfelsebrevet i sina framställningar om Stockholms blodbad. Det historiska faktumet är att ett dokument som var dittills obeaktat och okänd framställs under rannsakingen den 7 november av Sten Stures änka med syfte att ha något slags av försvar mot Gustav Trolles anklagelse.

I *Mikael Karvajalka* visar man samma scen på ett annat sätt, där också fru Kristinas roll hanteras annorlunda. Enligt Waltari har Kristina Gyllenstierna bara avslöjat sammanvärfelsebrevets gömställe, men att Gustav Trolle fick veta om det hemliga brevet från Hans Brask, biskopen i Linköping. Läsaren får veta om det från Gustav Trolle som konstaterar Brask betydelse under domstolen (Waltari 1960:). Den här ändringen visar att Kristinas roll i brevets framkomst förminskas i romanen. Istället ger författaren hennes roll till biskop Hans Brask. En förklaring till ett sådant rollbyte kan bli att man vill hitta en anledning att benåda Hans Brask. Givetvis beskriver man i *Mikael Karvajalka* att under processen man har kommit på den lapp som biskop Brask har gömt i sammanvärfelsebrevet. Där skrev han att han blev tvungen att skriva sitt namn på papper med de andra svenska herrarna. Det kan man redan betrakta som en anledning till benådning. Men att han även har avslöjat brevets existens till Gustav Trolle säkrar åt honom en plats bland dem som ska undgå dödstraffet.

En annan förklaring till det rollbyte som Waltari väljer att genomföra kan samtidigt gälla Gustav Trolle, nämligen framställningen av hans makt och roll under processen. Waltari vill betona det faktum att ärkebiskopen var medveten om det hemliga dokumentet innan det blev avslöjat under rannsakingen (Waltari 1960: 226). Sådan kunskap tyder på fördelarna som ärkebiskopen i så fall kunde ha under anklagelsen mot den svenska adeln. Man kan säga att eftersom han var medveten om brevets existens kunde det bli till hans ”trumfkort” vilket kunde användas av honom mot de anklagade. Om man säger att syftet med denna transformation var att lägga fokus på Gustav Trolles framställning, kan man konstatera att genom Brask förminskar man Kristinas roll, men samtidigt förstärker Gustav Trolles betydelse under blodbadets process.

Den andra transformationen vad gäller handlingarna finner man i romanen under den sista akten av blodbadet. Olaus Petri skriver i sin framställning av blodbadet att under den blodiga upplösningen där man har redan avrättat biskoparna, adelsmän och fortsatte med borgare, började knektarna också gripa vanliga människor från folkmassan och avrätta dem utan någon dom (Petri 1860: 331) Det berättas i både Fryxell (1854) och Starbäck (1885) att Olaus Petri

med sin bror Laurentius, blev gripna och nästan avrättade om inte en tysk soldat som räddat dem (Fryxell 1854: 243, Starbäck 1885: 696). Men Olaus Petri skriver ingenting om sin livssfara, därtill är Fryxells och Starbäcks beskrivningar ganska dramatiska och därför kan betraktas mer som skönlitterära beskrivningar än som historiska. Men eftersom Waltari också kunde läsa dessa översiktsverk kan man anse att Fryxells och Starbäcks framställning kunde bli till inspiration för honom.

Waltari tar den historiska scenen och transformerar i sin berättelse genom att sätta Mikael i en av dessa offer roll. I *Mikael Karvajalka* beskriver man hur Mikael lämnar biskoparna i salen och går ut på Stortorget. Där blir han ögonvittne till avrättningarna och hela det kaos som rådde där. Den blodiga och förskräckliga bilden chockade honom och han lade inte märke till hur han själv blev till måltavla för en av de soldaterna som grep folk för att halshugga eller hänga dem. En soldat grep Mikael och antagligen skulle han också bli ett av offren om inte han skulle ha uppmärksammats av en historisk gestalt och räddes av honom (Waltari 1960: 232). Den här räknar man som transformation eftersom man enbart ändrar rollerna mellan Mikael och en av de historiska personer som greps då på Stortorget. På vilket sätt man genomför ändringen ska man inte räkna som tillägg, därför att författaren väljer att använda samma scen i sin berättelse som förekommer i historiska källan. På det sättet lägger författare inte till någonting utan genomför bara ändringen som sätter den fiktiva personen på den historiska planen istället för historiska personen.

Med denna scen försöker man visa den kaotiska bilden av blodbadet som Mikael känner omkring sig. Med transformationen där Mikael själv blir nästan gripen av soldaterna vill man visa den fara och det virrvarr som dominerade då på Stortorget. Ingen av de knektar och soldater brydde sig inte längre om anklagelsen eller särskilda personer vilka bordes avrätta. Istället avrättades även dem som gick förbi. Det att Waltari lånar en scen från historiska böcker utan att själv påhittar något annat visar på författarens sträva efter historicitet. Det visar nämligen ett försök att presentera den verkliga historiska händelsen trots att han inte hänvisar till den direkt, utan transformerar den för att anpassa till sin berättelse. Med Mikael som huvudgestalt skildrar Mika Waltari vad som hände i den verkliga historien och kopplar händelserna till berättelsen och den fiktiva personen. I bakgrunden till det kan man läsa författarens vilja att väva samma historiska fakta med den fiktiva berättelsen.

Sammanfattningsvis man kan dra några slutsatser om transformationen i *Mikael Karvajalka*. Transformationer i romanen visar tendens att komplettera bilden av något eller

förstärka/förminska betydelse på någon eller något i romanen. Man kan se att de olika rollerna som Mikael får under Stockholms blodbadet har funktionen att presentera först och främst bilden av domstolen, biskopar, kung Kristian och av blodbadet. Med blodbadet ser man även hur man både skildrar det och samtidigt förstärkar den blodiga aspekten av det: kaos under avrättningarna. Tre roller som Mikael får under Stockholms blodbad gör honom till en del av den verkliga historien. Delvis får Mikael även påverka den. Den första gången när han skriver färdigt domstolens protokoll med sina egna händer. Och vid ett annat tillfälle när han bringa dödsdomen till Hemming Gadh. Men trots att de roller som han får genom författarens transformation har en historisk betydelse, ändrar de inte den verkliga historien i en större historisk kontext. Som man kan se stämmer resultatet av Mikael's aktioner överens med historiska fakta, nämligen att sententian blir färdigskriven under domstolen och att Hemming Gadh avrättas bort i Finland ett par dagar efter blodbadets händelser i Stockholm. Man bryter inte mot den historiska realiteten, men man vill närma sin berättelse till verkligheten. Det här visar författarens förmåga att pendla mellan fiktion och verklighet utan att förlora historicitet i sitt verk. Samma strävan visar den sista transformationen som undersöktes här, där huvudgestalten till Mikael övertar roll av en offer. Man ser att författaren vill vara noggrann med historiska detaljer där han använder samma historiska scen för att beskriva stämningen på Stortorget och visa hur den blodiga upplösningen genomfördes. Men trots av sin noggrannhet genomför författare ändå några ändringar som omvandlar den historiska verkligheten. Detta i fallet med ändringen av fru Kristinas roll i sammanvärfelsebrevet framkomst. Författaren transformerar det utgående av sina syfte, där han vill förstärka ärkebiskopens roll i hela processen och med det förminska fru Kristinas roll.

Kongens Fald

Om man tittar på ändringar av den historiska händelsen som Johannes V. Jensen väljer att genomföra i *Kongens Fald*, kommer man först och främst till domens framställning. Författaren beskriver hur biskop av Odense Jens Andersen samlar domen, men istället för att syfta på biskopar och den andliga processen, skriver Jensen att "Jens Andersen samlede de juridiske Hoveder om sig og fik Retten sat." (Jensen 1971: 100). Det är den enda meningen om domstolen. Det står ingenting mer som skulle peka på den andliga domstolen. Detta faktum indikerar att författaren snarare vill presentera den som en värdslik process. Även om

det kunde anses att andliga män under dåtida processer den juridiska rollen kan författarens formulering delvis förvirra läsaren och helt och hållet påverka uppfattningen av domstolen.

Från historieskrivningen vet man att med domstolen kom ett dokument, även kallat sententia, där man dömde ett antal svenska herrar och lämnade kungen bestämma över straffet. Man vet också hur biskoparna har kommit till beslutet och vem deltog i domen (Sententia i Weibull 1965: 128, Starbäck 1885: 695). Jensen i sin tur ger åt läsaren ingen konkret information om vilket resultat domstolen slutligen ledde till eller vem i så fall kunde vara de ”juridiska huvud” som nämns. Det är säkert att han ville visa Jens Andersen som en ledare till domstolen. Man kan också säga att Jensen transformerar domstolen genom att förkorta denna akt av blodbadet. Han förminskar dess betydelse vilket gör det klart för läsaren att han som verkets skapare inte är intresserad av den andliga processen i sin roman.

Det finns en transformation i Jensens framställning av blodbadet vilken i första ögonblicket eller under första läsningen kan uppfattas som historiskt fel. Där ändrar författaren datumet under händelseförloppet. Efter ärkebiskopens anklagelse, rannsakingen och biskop Jens Andersens samling av domstolen understryker Jensen att ”Det var den syvende November 1520” (Jensen 1971: 100). Från den här beskrivningen kan man få en uppfattning att hela processen hände under en dag.

Men om man tittar på domstolens sententia, kommer det tydligt att domstolen samlades på torsdagen den 8 november (Sententian i Weibull 1965: 128). Historikerna är överens om att det var två dagars process innan man satte igång avrättningar. Nämligen att anklagelsen och rannsakingen skedde den 7 november och bara dagen därpå, torsdagen den 8 november på förmiddagen utfärdade biskoparna domen över de anklagade. Handlingarnas kronologi har man också presenterat tidigare i den här analysen: till den första akten hör Gustav Trolles anklagelse, efter vilken följer rannsakingen och då kommer domstolen. Det att Jensen betraktar allt under en dag, leder till en fråga om den avvikelsen blev gjort med någon mening eller författaren ansåg att det inte är så nödvändigt att vara noggrann med datum? Svaret på frågan ligger i Jensens sätt att beskriva handlingarna och kungens roll i dem.

Den första transformationen i *Kongens Fald* som jag analyserade tidigare i den delen visade att författaren snarare vill undgå en beskrivning av domen i sitt verk. På grund av det presenteras den bara ytlig. Därför kan man konkludera att det faktum att domstolen i verkligheten samlades först dagen efter anklagelsen och rannsakingen, spelar för Jensen inte

så stor roll. Det att händelserna presenteras under en dag kan även anses vara passande för de litterära behov vilka han är efter i sin roman.

Man kan anse att författarens transformation i första hand handlar om den litterära aspekten som han vill skapa i verket. Ett senare exempel demonstrerar hur Jensen använder sig av konkreta datum:

”[...] Det var den tiende Februar 1523, Tvivlens og Fortvivelens Nat; den stammede ned fra den syvende November 1520, da Kogens Kraft faldt. [...]” (Jensen 1971: 140).

Detta exempel härstammar från en scen senare i romanen, där kungen slutligen faller och förlorar sin makt. Man kan tänka sig att författaren vill skapa en koppling mellan den 10. februari och den 7. november för att få känslan som ska avspegla momentets dramatik. Men för att nå den litterära spänningen kan man inte använda både den 7. och den 8. november. Det måste väljas en konkret datum som blir en motsvarighet till den 10. februari. Man ser att anledningen till datumets transformation är starkt beroende av en litterär effekt, men i alla fall kan man undra varför väljer Jensen den 7. november istället för den 8. november.

I sin analys av *Kogens Fald* lägger litteraturvetare Poul Bager också märke till denna avvikelse. Han skriver att Jensen är genomgående noggrant och detaljerat vad gäller beskrivningen av blodbadets handlingar. Men inte i fallet med ”Det var den syvende November 1520” vilket visar en påfallande avvikelse från den historiska verkligheten (Bager 1988: 25). Enligt Bager har Jensen en bakomliggande tanke med det att han nämner bara den 7. november. Därför att efter han nämner datumet skriver han vidare:

”Men den Maand (Kristian), der holdt hele i sin Haand, der havde sat utstyrliche Hoveder sammen og benyttet sig for sin Kongeesag af de hævnigerrige Mænds Talent, Onskab, Snudhed, han sad nu fuldstændig ene i sit Kammer, medens hans Tjenere gjorde det færdigt, der skulde gøres.” (Jensen 1971: 100).

Ovanstående exempel visar att Jensen transformerar händelseförloppet på detta sätt eftersom han vill använda natten mellan den 7 och 8 november för att lyfta fram en bild av kung Kristian. Nämligen att betrakta hans hjälplöshet, där han ändå kunde ändra något, men inte gjorde det. Det visar på vilket sätt händelserna under den 7 november hade avgörande betydelse för kungen och hans fall. Man träffar en direkt hänvisning till det vidare i romanen, när kungen slutligen faller:

”[...] Det var den tiende Februar 1523, Tvivlens og Fortvivelens Nat; den stammede ned fra den syvende November 1520, da Kogens Kraft faldt. [...]” (Jensen 1971: 140).

Enligt Bager är det viktigt för Jensen att ge till läsaren en beskrivning av kungen under natten mellan processen och avrättningar, eftersom den behåller romanens symbolik (Bager 1988: 25). Bagers tolkning stämmer överens med Jensens beskrivning av kungens nedgång både under blodbadet och i den scenen från 1523, där kungen åker fram och tillbaka mellan Fyn och Jylland. I båda fallen händer det på natten, vilket visar att natten symboliserar kungens undergång i romanen. Man kan säga att Jensens mål med den här ändringen var att genom transformationen skapa en symbolisk förbindelse mellan två scener där kung Kristian förlorar sin makt.

Men Bagers resonemang om nattens symbolik kan anses bara som en förklaring till datumets val. Det att Jensen väljer just den 7. november som det avgörande moment i kungens öde kan syfta på att författare vill understryka kungens skuld i blodbadet. Den 7. november skapar en peripeti i hela romanen, där det visas att precis den dagen fattar kungen ett beslut om blodbadet och gör ingenting att hejda det. Men tre år senare kommer han betala hårt för sin skuld, där han förlorar makten över allt han en gång hade. Han kommer då ihåg den dagen där han fattade beslutet och han når förståelsen att det antagligen var början på slutet. Med den här visar Jensen kopplingen mellan skuld och straff i romanen i form av peripeti och knutens upplösning. Därför kan man säga att om författare skulle välja den 8. november skulle han inte nå samma effekt i berättelsen. Eftersom den åttonde dagen handlar mer om avrättningar, där kungen inte spelar redan så viktig roll längre. Han agerar inte alls och dödstraffet på de anklagade utfördes av hans rådmän och tjänare. På grund av det kan man se att den sjunde november avgör kungens öde mer än dagen efter den. Med den här transformation förminskas betydelsen av dagen där man utförde den blodiga massakern och förstärker dagen innan, där kungen fattade ett avgörande beslut. Avgörande inte bara för de anklagade men, enligt Jensen, även för kungen.

Om man sammanfattar transformationen i *Kongens Fald* kan man säga att Jensen med ändringarna försöker både förmiska och förstärka betydelsen hos en viss akt under blodbadet. Som det blev visat förminskar man domens betydelse vilket bevisar författarens hållning till den andliga sidan av blodbadets process. Anmärkningsvärt är att se att författaren förminskar domens betydelse två gånger i berättelsen. Först när han beskriver den som en värdslig process och sedan när han ändrar datumet på händelseförloppet. Nämligen under den andra transformationen ser man tydligt att eftersom författare inte bryr sig om domstolen känner han sig mer fri att genomföra ändringen och presentera anklagelsen, rannsakingen och domen

under en dag. Man kan säga att Jensen inte direkt har målet att förminska betydelsen av den 8. november, han beskriver vidare i romanen också handlingarna som hände då. Man kan säga att han inte struntar i den helt och hållet i romanen. Men, i motsats till det på vilket sätt förstärkas den 7. november, kan man konkludera att han inte lägger så stor vikt på den 8. Med datumets ändring i *Kongens Fald* förstärks också den personliga tragedin under historiska händelsen, där man koncentrerar sig mest på kungen och hans öde.

Kunghamns-Gisslan

Det finns bara en transformation i *Kunghamns-Gisslan*. Detta på grund av novellens omfång där själva Stockholms blodbad inte presenteras särskilt utförligt. Därtill använder Strindberg historiska fakta ganska noggrant och i stort sätt refererar beskrivningar från sina historiska källor.

Den transformation som man finner i *Kunghamns-Gisslan* är hämtad från den andra akten: rannskaningen. Nämligen handlar den om biskopen Hans Brask och ändringen av det historiska faktumet om hans benådning efter sammanvärijelsebrevets framkomst i novellen.

Nästan i alla historiska källor som används under analysen i den här uppsatsen finns en berättelse om biskop av Linköping Hans Brask som blev frikänd från kätteri anklagelse tack vare sin försiktighetsåtgärd. Biskop Brask var en av de utfärdarna av sammanvärijelsebrevet, brevet som var inriktad mot Gustav Trolle. Som de andra svenska biskopar och herrar har också Brask skrivit sitt namn under detta dokument och på det sättet bekräftat sin deltagande i aktionen mot ärkebiskopen. Men under rannsakningen lyckades Brask förklara sig oskyldig. Han påstod att han blev ”nödd och tvungen” att vara med och delta i brevets skapande (Olaus Petri 1860: 329). I relationen beskriver tre kaniker hur Hans Brask har gjort en protestation, efter vilken ”[...] blev hans ursakelse och protestation framhämtad och uppenbarliga läsen.” (Relationen i Weibull 1965: 134). Och sedan bestämdes att benåda biskop Brask från straffet. Beskrivningen av biskop Brasks benådning förekommer bland annat i Fryxells och Starbäcks skildring av rannsakningen (Fryxell 1854: 240, Starbäck 1885: 694), historiker, vilka historiska verk Strindberg har använt sig av. Men i motsats till sina historiska källor beskriver Strindberg den scenen annorlunda. Sedan kungen mottagit brevet från Kristina Gyllenstierna läser han upp de namn som står där. De är: Erik Johanssen Vase, Hemming Gadh, Mattias av Strängnäs och Hans Brask. Efter kungen ser Brasks namn har han följande reaktion:

”[...] men Johannes Brask! Fy! det har jag icke väntat...” (Strindberg 1998: 190).

Strindberg är mycket noggrann med detaljer i sin framställning av rannsakingen. Som det påpekades i analysens första del koncentrerar sig författaren i hela blodbadets beskrivning på rannsakingen. Man ser hur detaljerad är han med datum av sammanvärfjelsebrevet, med fru Krisitnas framställning under processen och i allmänhet med stämningen som rådde på slottet då. Men, i motsats till de andra aspekter är man inte så noggrann med biskop Brasks benådning. Man kan säga att det som författaren presenterar avviker från verkligheten. Han transformerar nämligen den historiska scenen med Brasks benådning på sitt sätt, nämligen att nämna bara biskopens namn. Om författaren helt och hållet skulle lämna bort Hans Brask från sin berättelse, då kunde man inte betrakta det som transformation. På grund av det att han nämns kan man anta att författaren inte gör sin ändring utan en anledning. Beskrivningen av biskopens benådning skulle skapa konflikt med den bilden av kung Kristian II, som författaren ständigt försöker att understryka i sin berättelse. Som i fallet med den första transformationen vill författaren också här visa kungens grymma sida. Med ändringen av Brasks benådning vill Strindberg påpeka att kungen inte hade någon avsikt att visa någon pardon för de anklagade. I Strindbergs framställning ska inte heller det visas för Brask. Med en sådan skildring uppfyller författaren sitt mål, där han visar att från kung Kristian kunde man inte se välvilja eller nåd. Detta bekräftar den bild av kungen som man har visat under den första transformationen.

Om man sammanfattar analysen av transformationen i *Kungshamns-Gisslan* kan man se hur författaren genom förminskning av handlingar strävar efter att lyfta fram kungens egenskaper och gärningar. Ändringen i form av en förminskning av Hans Brasks benådning visade Strindbergs strävan efter negativa egenskaper som tillskrivs kung Kristian i novellen.

2.2.1 Sammanfattning och jämförelse av transformationen

I denna del sammanfattas transformationen i alla tre verk. Jag ska jämföra ändringarna i de verken och försöka visa vilka likheter eller olikheter som finns i de aspekter med vilka författarna gjorde sina transformationer.

Transformationer i verken skedde i form av rollbyte, ändring på datumet eller ersättning i vilken ändrades en aspekt för den annan. Eftersom antalet transformationer i alla tre verken varierar ska man inte räkna ut statistiken angående hur många och vilka transformationer man kan finna i varje verk. Men man kan i alla fall peka på vissa drag som man lade märke till i transformationens del. Ett utmärkande drag kan märkas om man tittar på transformationer i

Mikael Karvajalka. I stort sätt alla av dem utsätts av rollbyte, där inte bara den fiktive huvudgestalten Mikael får en historisk roll att utföra (sekreterare, budbärare, offer), men där även rollerna ändras och bytas mellan historiska gestalter som Kristina Gyllenstierna och Hans Brask. Man kan säga att ändringarna i *Mikael Karvajalka* är mer personlig inriktade. Rollbyte för Mika Waltari är i så fall ett verktyg som hjälper honom i första hand att ”vara med” under domstolen och under samtalet med kungen och att ta en titt på avrättningar. Hos Jensen och Strindberg förekom det inga rollbyte. Istället kan man se att deras transformationer handlar om konkreta företeelser: ändringen av datum, framställningen av domen hos Jensen och i fallet med Strindberg är det ändringen av en historisk scen.

I alla tre verken visades att se på vilket sätt ändringarna som författarna gör förminskar eller förstärkar en viss aspekt i berättelsen. Det var intressant att se det mönster efter vilket författarna genomförde förminskning eller förstärkning. Den direkta förminskningen och förstärkningen kunde man se i Strindbergs novell *Kungshamns-Gisslan*, där författaren med en ändring förstärkar den negativa bilden på kungen eller också i Jensens *Kongens Fald* där författaren med en ändring förminskar den kyrkliga aspekten i verket. Samtidigt kunde man i verken se mer komplexa sätt att förminska eller förstärka någon roll. I Waltaris *Mikael Karvajalka* ser man en rollbyte, där fru Kristinas roll byter man till biskop Hans Brask. I det fallet förminskas Kristinas roll och genom Hans Brask förstärks Gustav Trolle. På grund av kunskaper om brevets framkomst som Trolle fick från Brask förstärks i första hand ärkebiskopens makt. Ett annat exempel på komplex förminskning och förstärkning hittar man i *Kongens Fald*. Det är ganska klart att författaren med datumets ändring förstärker detta datum, nämligen den 7. november. Men därför att man betonar att alla viktiga handlingar skedde precis under den 7. november och även domstolens sammanträde (som i verkligheten ägde rum bara den 8. november) förminskas domens betydelse också här.

Man kan anta att varje författare har sitt eget syfte med transformationer i sin berättelse. Eftersom Waltaris transformationer i stor utsträckning handlar om att ”vara med” på olika ställen och presentera dem kan man säga att det också kan anses som aspekter som han vill betona i sin roman, nämligen domen, kungen och avrättningarna. Förutom det finner man också en förstärkning. Där presenteras Gustav Trolles betydelsefulla roll i blodbadet. I *Kongens Fald* förstärks en dag av blodbadet, den 7. november. Syftet med det är att betona den dagens avgörande roll för kungens framtid. Trots att det i *Kungshamns-Gisslan* enbart finns en transformation ser man en förstärkning även där. Med den vill Strindberg betona den mörka sidan av kungens personlighet.

2.3 Addition

I den tredje delen av analysen undersöker jag additionen. De fiktiva aspekter som författarna lägger till det historiska skeendet. Nya gestalter och händelser samt personliga egenskaper hos gestalter ska undersökas här. Huvudvillkoret för addition är författarens fiktiva beskrivningar eller resonemang i form av tillägg.

Mikael Karvajalka

Det första tillägget som ska undersökas i *Mikael Karvajalka* gäller den tredje akten, domstolen, där huvudgestalten Mikael blir installerad som biskop av Gustav Trolle. Som det blev klargjort i förra delen av analysen transformeras den fiktive Mikael till en historisk figur. Det visar att författaren sätter honom i sekreterarens roll under hela processen. Men det sättet på vilket han väljer att genomföra sin ändring, nämligen skildrar en scen där Mikael installeras som biskop, räknar man som addition. Här väljer författaren att lägga till sina fiktiva resonemang och visa ett alternativ hur kunde en fiktiv gestalt bli till en del av historia.

Författaren bestämmer sig att sätta Mikael på samma nivå som de andra medlemmarna av domstolen. Först och främst antyds det i romanen att det blev svårt att hitta någon som kunde utföra sekreterarens arbete. Detta påpekande kan man också betrakta som en fiktion som är en del av författarens plan att skapa en historisk roll för den fiktiva gestalten. Det finns inga uppgifter i historieböcker om något tvivel vad gäller valet av domare. Tvärtom, det råder inget tvivel om att domare måste ha hög position för att bestämma över svenskarnas öde vid ärkebiskopens sida. I Weibull finns det uppgifter att kung Kristian i sin proklamation karaktäriserar de fjorton domare som de visaste i hela Sverige (Weibull 1965: 162). Därför måste alla som deltog i domen tillhöra den andliga världen. Från den högste biskopen till domstolens sekreterare. Men Mikael var ännu inte installerad som biskop när han blev erbjuden att vara sekreterare. Hans status förändras bara där på plats, när han installeras som biskop av Gustav Trolle. Man kan se att det här tillägget möjliggör för Waltari att transformera Mikael till domstolens sekreterare.

Men Mikaelns installation har också ett annat syfte. Med den vill författaren samtidigt visa vilken allmän stämning som rådde under förhandlingen och hur ärkebiskopen bete sig under den. Som sagt installeras Mikael av ärkebiskop Trolle innan man satte igång domstolsförhandlingen över de anklagade. Waltari skriver att Gustav Trolle blev ängslig när han fick veta att Mikael som blev kallad att utföra skrivarens roll saknade andlig status. Då

bestämmer ärkebiskopen att ändra på det, och med sin hand som han lägger på Mikael, utnämner Trolle honom till biskop, vilket betyder att tills vidare hör Mikael till den högre kyrkliga rangen. När Mikael vågar att uttala sina tvivel till ärkebiskopen angående sin installation, och menar att det antagligen inte tillräckligt för en biskopsinstallation, blir Gustav Trolle ettrig och svarar att han vet mer om det än Mikael gör. Han tillägger också att med sin hand kunde han installera till biskop vem och vad som helst om det behövs (Waltari 1960: 225). Med den här beskrivning vill författare visa läsarna de omständigheterna under vilka Mikael blir till biskop. Han vill påpeka att Mikael's installation var hopkommen i all hast. Detta på grund av den brådska som Gustav Trolle visar med sin beteende. Han vill fatta beslutet som snabbt som möjligt, men för att göra det måste man ha en sekreterare som ska konfirmera biskoparnas beslut skriftligt. Samtidigt ser man att i denna scen visas de personliga egenskaper som Waltari tillskriver ärkebiskopen. Han är kall, rätlinjig och anser sig själv att vara mycket mäktig. Som man kunde se utifrån ovanstående beskrivning använder han den makten att nå sina målsättningar.

Som redan sagts i transformationen får Mikael också en annan roll under blodbadets skeende: budbärare. I denna del presenteras hur väljer författaren att sätta honom i denna position. Waltari skriver att man kallar Mikael till kungen där han får en order att åka till Finland och låta avrätta biskopen Hemming Gadh. Följande citat beskriver hans uppgifter och hans position:

”[...] Ota sen tähden tämä sinetöity kirje, jossa on hänen tuomionsa, matkusta Suomeen, etsi viipymättä hänet käsiisi mistä hyvänsä hänet löydät ja anna katkaista hänen päänsä. Tämä valtakirjani oikeuttaa sinut kaikkien tarpeelliseen virka-apuun hyvässä tehtävässäsi [...]” (Waltari 1960: 238).

(”[...] Ta därför detta förseglad brev, i vilket man finner hans dödsdom, åk till Finland, hitta honom omedelbart och lät avrätta, oberoende av var du hittar honom. Denne fullmakt [brev] tillåter dig att kräva all den hjälp du behöver för att genomföra din ädla uppgift [...]” – *min övers.*).

Ovanstående citat visar att Mikael får en order direkt från kung Kristian och på det sättet kommer i kontakt med honom. Genom Mikael får man se vad väljer Waltari att lägga till i sin framställning av kungen. Å ena sida beskriver man att kung Kristian beklagar allt som skedde under blodbadet. Han erkänner att det blev ett svårt beslut som han måste fatta (Waltari 1960: 237). Här menar man antagligen det dödstraff han fastställde. Å andra sidan ser man att kungen vill fortsätta med det som man har genomfört under blodbadet. Nämligen att låta avrätta även dem som var inte på plats i Stockholm under de novemberdagarna. Nämligen i

första hand doktor Hemming Gadh i Finland. På det sättet visar Waltari att kung Kristian vill framstå som en ädel regent som bara är tvungen att utföra det hemska straffet. Ett avgörande drag som Waltari lägger till framställningen av kungen ser man när kung Kristian ger osannolika förklaringar till Mikael angående biskop Mattias och biskop Vincentius död. Först och främst ser man att kungen blir irriterad när Mikael vågar påpeka under samtalet att biskoparnas död var genomfört på icke kristet sätt. Trots sin irritation väljer kungen att försvara sitt beslut. Han bortförklarar beslutet för Mikael mer att både Mattias och Vincentius var bedragare, därför att de deltog i ett hemligt förbund som var ägnat sig åt att störta honom. På grund av det dömdes de också till döden med de andra (Waltari 1960: 238). Waltari skriver att Mikael då inte kunde föreställa sig att kungen kunde ljuga så kallblodigt, eftersom han har fortfarande efter blodbadet hyst mycket tilltro till kungen. Man kan säga att den bild som skapas av kungen i *Mikael Karvajalka* snarast är negativ. Han framställs mer som lögnare och den som hycklar medkänsla med de avrättade. Den negativa bilden förstärkas även av Mikael's naivitet och den blinda tro han har på kungen. Man kan se att kungen missbrukar sin makt och använder denna tro för att utföra sina planer.

Nästa tillägg som ska undersökas i *Mikael Karvajalka* gäller rannsakingen. Som det då blev klargjort i transformationen ändrar författaren rollerna mellan Kristina Gyllenstierna och Hans Brask. På grund av detta kunde man konstatera att i Mika Waltaris framställning av processen får Gustav Trolle veta om det hemliga brevet före själva rannsakingen. I denna del undersöks hur författaren går vidare med fikionaliseringen. Han skriver att under domstolen påpekar Gustav Trolle att endast tack vare de uppgifterna om brevets existens som han fick från Brask bestämde man arrangera rannsakingen (Waltari 1960: 226). Med det tillägget försöker man framställa rannsakingen som en i förväg planerad akt. På det viset ser man hur författarens fiktion omvandlar den historiska verkligheten. Det i sin tur kan påverka läsarens uppfattning av den process som förekom innan man började utkräva straffet på de dömda, eftersom det som visas i romanen understryker just Gustav Trolles avgörande roll under blodbadet. Man kan se att han framstår som en mäktig figur som redan i förväg planerar händelseförloppet hos blodbadet. Den bilden av ärkebiskopen stämmer överens med den framställning av honom som vi fann i förra delen av analysen. Det kan sägas att påhittet angående rannsakingen tyder på författarens strävan att förstärka Trolles roll i hela processen.

I beskrivningen av domstolen kan man också finna ändringar med vilka författare med sina fiktiva resonemang lägger något nytt till den historiska händelsen. I romanen beskrivs hur domstolen samlades på morgonen den 8. november för att klargöra följande frågan. Ska man

döma ett antal svenska herrar för uppenbart kätteri eller inte? Efter gemensam diskussion fattar domarna ett beslut, vilket också bekräftas skriftligt, att de svenska herrarna är uppenbara kättare som ska dömas för det (Waltari 1960: 225-227). Det här stämmer överens hur skildras domen i historieskrivningen. Exempelvis i sententian eller hos historiker som Grimberg (1924) som Waltari har antagligen använt sig av. Men i historiska källor hittar man inga uppgifter angående vilken stämning dominerade under domstolen. Det är författarens påhitt som man finner under domens beskrivning. Följande exempel visar hur biskoparna framställs under domstolensförhandlingen i romanen:

”Tämä kokoontuminen ei ilmeisesti ollut kenellekään hengelliselle herralle mieleinen, vaan jokainen olisi mieluummin nukkunut aamunsa rauhassa rasittavan juhlimisen jälkeen ja usempien oli vielä hankala kerätä ajatuksensa vaikean asian pohtimiseen. Sen tähden herra arkkipiispa otti viipymätti johdon käsiinsä, [...]” (Waltari 1960: 225).

(”Troligen hade biskopar en ovilja att delta i denna samling och var och en skulle bättre välja att få sova lungt efter en tröttsam fest [kungens kröningsfest] och därför var det svårt för många att samla sin uppmärksamhet och tankar på den viktiga frågan som skulle handläggas nu. Därför tog ärkebiskopen ledningen av processen omedelbart i sina händer, [...] – *min övers.*)

Ovanstående exempel visar hur förhandlingen började. I nästa exempel får man se hur författaren beskriver förhandlingens slut, där man fattade det slutliga beslutet:

”Mutta päätös joutui nopeasti valmiiksi, koska hengelliset herrat eivät aamuvarhaisesta asti olleet nauttineet yhtä ainoata ruonpalaa tai oluentilkkää.” (Waltari 1960: 227).

(”Men beslutet fattades snabbt, eftersom andliga herrar inte hade fått någon brödsmula inte heller någon droppe öl alltsedan tidiga morgonen.” – *min övers.*)

Med dessa beskrivningar är det möjligt att se under vilka omständigheter beslutet fattades av biskoparna enligt Waltari. Med denna fiktionalisering vill han lyfta fram det faktum att biskoparna var först och främst ganska trötta och hungriga och för det andra att beslutet fattades i hastighet. På det sätt som Waltari beskriver det kan man uppfatta att den första aspekten fungerar som anledning till den andra. Det skapar i sin tur en viss kontrast i verket. Nämligen där man visar hur trötthet och hunger spelar en väsentlig roll när man fattar ett livsviktigt beslut. Man kan anse att författaren vill vara ironisk här och i viss utsträckning framställa domstolen på ett löjligt sätt. Trots att man biskoparna inte visas alldeles negativt, exempelvis man kan se att de har medkänsla med de svenska herrarna och försöker att fatta ett

riktigt beslut, känns det ändå mycket viktig för dem att få sin eftertraktade måltid. Det understryker deras lätta hållning vid beslutet.

Det att författaren väljer att presentera domstolen på det sätt som sker i *Mikael Karvajalka* kan samtidigt tyda på ärkebiskopens roll under den. På grund av biskoparnas tillstånd var det lättare för Gustav Trolle att övertyga dem med alla belegg som han lade framför dem (sammanvärfelsebrev, sin skriftlig anklagelse). Som man ser i det ovanstående exemplet skriver Waltari att det var svårt för biskoparna att samla sin uppmärksamhet på den viktiga frågan och därför tar Gustav Trolle den ledande rollen under domstolen (Waltari 1960: 225). Här ser man att Gustav Trolle agerar driftigt och därför aktiveras till en ledande figur, även att den offentliga ledare rollen under domstolen hör till biskopen i Odense, Jens Andersen. I så fall är Gustav Trolle en ledare och de andliga männen bara en grupp av trötta och hungriga biskopar som är ett verktyg i ärkebiskopens händer.

Den sista tillägg som jag ska undersöka i *Mikael Karvajalka* är en fikcionalisering av en historisk gestalt. En historisk person får nämligen en fiktiv roll. I *Mikael Karvajalka* är det doktor Paracelsus som befann sig under blodbadet i kungens omgivning. Waltari fikcionaliserar honom genom att komplettera hans bild med fiktiva aspekter. Paracelsus inte får en roll för någon annan, utan Waltari framlägger honom som i verkligheten, där han spelar sin egen historiska roll, vilket betyder att författaren inte genomför något rollbyte. I det fallet är hans mål att fikionalisera den historiska personen. Att genom honom presentera en information som skapades av författare. Därför undersöker jag Paracelsus i additionen.

Paracelsus var en schweizisk läkare och naturfilosof som vandrade omkring i Mellaneuropa. Hans mål var att lära vad som fanns i läkekonster av enkelt folk. Som sådan besökte han många länder. Det saknas någon konkret information om hans vistelse i Sverige men han har troligen besökt Sverige med Kristian II:s trupper 1520 (NE 1994: 612). I romanen tranformeras Paracelusus historiska roll genom att han får förutsäga Sveriges framtid. Efter blodbadet avslöjar han sina tankar till Mikael om svenska folkets stolthet och om den frihet vid vilken svenskarna är vana. Enligt honom bryter blodbadet och Kristians gärningar mot dessa egenskaper och därför ska det förr eller senare komma någon som ska ta med sig folket och frigöra riket från kung Kristian och det danska styret (Waltari 1960: 233).

En bakomliggande tanke med Paracelsus fiktiva profetiska roll är författarens strävan att ta upp historiska händelser som förekommer efter blodbadet, nämligen Gustav Vasa och hans makterövring. Genom Paracelsus visas det sättet att indirekt presentera framtiden. Med

honom uttrycker man indirekt framställningen av makten i riket. Det här tillägget syftar på ett anmärkningsvärt drag hos Waltaris skildring av blodbadet i allmänhet. Det är enda gången där man tar hänsyn till den politiska sidan av blodbadet. Möjligtvis väljer författaren att uttrycka sina egna synpunkter angående makten i perioden efter blodbadet med hjälp av Paracelsus. Man kan säga att författaren känner sig ganska fri att ge sådan roll till den historiska personen och låta honom berätta om kung Kristians undergång och Gustav Vasas erövring. Detta antagligen på grund av oklarhet kring den reella Paracelsus och hans vistelse i Skandinavien. Eftersom det saknas konkreta uppgifter om Paracelsus personliga resonemang angående vad han upptäckte i Sverige ger det mer frihet till skribenten att fikionalisera hans roll utan att förlora historicitet i verket.

De tillägg som görs i *Mikael Karvajalka* är till sin karaktär ganska olikartade. Först och främst visar Waltari genom fikionalisering konkreta egenskaper som en eller annan historisk gestalt kunde ha. Nämligen ser man hur Gustav Trolle framställs som en mycket mäktig gestalt som har en avgörande position både under rannsakingen och domstolen. Man får också att se några egenskaper hos kung Kristian som framställs ganska negativt. Enligt Waltaris beskrivning är han mer av en lögnare. För det andra kan man notera att författarens tillägg samtidigt syftar till att visa hur tvetydig domstolens process i själva verket var. Biskoparna troligtvis blev påverkade av Gustav Trolles argument och på grund av det bestämde att hålla med med hans anklagelse om uppenbart kätteri. Författaren skildrar också domen som utfördes i all hast. Den tredje typen av addition gäller den politiska aspekten som författaren presenterar indirekt genom en verkliga gestalt. Trots att författaren inte avslöjar några namn, inte heller hänvisar till någon speciell uppror, förstår en historiemedvetande läsare att man har Gustav Vasa i tanke.

Kongens Fald

Huvudgestalterna Mikkel och Axel är den första addition som förekommer i *Kongens Fald*. Poul Bager skriver att idén om Mikkels gestalt och hans namn kunde Jensen finna hos historiker A.D. Jørgensen som beskriver kung Kristian under exilen. Det stämmer överens med det vad Jørgensen skriver i sina *Historiske Afhandlinger* om kung Kristians fängelse på Søndeborg. Han påpekar att ”Tjeneren Mikkel levede endnu 1543, ved det sidste bevarede regnskab;” (Jørgensen 1898: 241). Trots att Jensen kunde bli inspirerad av Jørgensens beskrivning om den reella kungens tjänare, är romanens Mikkel i alla fall representant för påhittade världen. Han är den fiktiva kompletteringen till Stockholms blodbad. Likadant är

det med annan huvudgestalt: Axel. Det primära målet med de två fiktiva romanpersonerna är att visa händelserna genom deras ögon. Det faktum att både Mikkel och Axel tillhör kung Kristians omgivning underlättar för författare att göra dem vittnen till handlingar under blodbadet och samtidigt komma i kontakt med historiska gestalter som kungen eller biskoparna. Jensen låter dem att vara vittnen till blodbadet och fördelar deras roller på följande sätt: Mikkel Thørgersen ser på anklagelsescenen och rannsakingen den 7. november, medan man genom Axels ögon får en beskrivning av den blodiga scenen på Stortorget dagen efter anklagelsen och rannsakingen. Detta visar att de fiktiva romankaraktärerna få vara med om en verklig historisk händelse, men de deltar inte själva i den. Inte heller ger författaren åt dem några historiska roller under blodbadet som kunde visa deras deltagande i händelseförloppet.

Förutom perspektivet använder författaren också huvudgestalter för att genom dem presentera sina värderingar eller resonemang. Till exempel görs det genom Axel. När Axel tittar ut sitt fönster på avrättningarna, kan man finna följande tankar:

”Da alle de ukrænkelige høje Mænd af Byrd var slaaet ned, og Bødlerne med forøget Flid huggede ind paa de borgerlige, følte han med en Svimlen, for det laa over hans Fatteevne, at *Kongen* maatte have uhyre, aldrig anet Magt, siden han kunde lade dette gøre.” (Jensen 1971: 106).

Detta exempel visar att Jensen resonerar genom Axel angående kungens roll i blodbadets skeende. Nästa tillägg som betraktas här, ska också visa författarens tendens att visa sina resonemang genom huvudgestalterna. I det fallet ska det handla om Gustav Trolles framställning under blodbadet genom Mikkels ögon.

Det är det andra tillägget som jag undersöker i *Kongens Fald*. Som sagt handlar det om ärkebiskopen och hans beskrivning under anklagelse. Man kan se att Jensen använder anklagelsescenen för att i stort sett betona ärkebiskopens hållning under processen i allmänhet, men samtidigt beskriva hans personlighet. Först och främst blir Gustav Trolle jämförd med danske biskopen Jens Andersen, som enligt Jensens skildring är också den klokaste och mäktigaste man i sitt rike. Jensen framställer Trolle som en mångsidig gestalt. Å ena sida är han den heligaste och klokaste. Å andra sidan kan man beskriva honom som en ilsken person (Jensen 1971: 98). Den bild som författaren skapar av honom är motsägelsefull. Han försöker att visa hans lidande, men samtidigt visas också ärkebiskopens hat och vrede. Därför kan man hävda att bilden i sin helhet är ganska oklar. Men det blir klarare eller åtminstone visas ärkebiskopens dominanta karaktär när han framställer sin anklagelse under

den första akten av blodbadet. Jensen skriver att olyckan som Mikkel såg i hans ögon förut, försvann under anklagelsen. Istället ändras hela hans hållning. Han blir helt iskall (Jensen 1971: 98). Man kan se att Jensens tillägg i den här beskrivningen är skapat med syfte att visa en mer djupgående bild av ärkebiskopen. Författare vill inte visa vare sig en helt positiv eller en helt negativ bild av honom. Men målet är presentera de krafter som driver honom på den tid, där han utförde sin hämnd på svenska män för den plåga han en gång upplevde.

Det tredje tillägget som Jensen genomför i sin framställning av blodbadet är beskrivningen av kungen i den mörka natten, där han sitter ensam i sitt rum och det bara en natt som skiljer det ögonblicket från nästa dags avrättningar. Man hittar belägg i historiska källor för att efter beslutet om uppenbart kätteri deltog inte kungen vidare i skeendet kring blodbadet. Antagligen lämnade han inte sitt rum när den blodiga upplösningen började ske. Detta beskriver bland de andra också historikern Paludan-Müller vars verk har Jensen använt sig av (Paludan-Müller i Bager 1988: 25). Det är möjligt att hans beskrivning av kungen bygger på den skildring som han kunde läsa hos Paludan-Müller. Men Jensen kompletterar beskrivningen av kungen med några fiktiva inslag. Följande beskrivning visar på vilket sätt han gör det:

”Mikkel Thørgersen saa Kong Christiern sidde inde ved sit Bord, han sad rank op mod Stoleryggen, kulsort i Skyggen fra Kaminilden bagved. Mikkel bar Lys ind. Han saa Kongens Ansigt, det var baade spændt og slappet, han saa ud som den, der endnu tager sig sammen til Beslutningen, som forlængst er gaaet i Fulbyrdelse.” (Jensen 1971: 100).

Bilden av kungen som frångår av den scenen visar i första hans kungens hjälplöshet. Man ser inte alls den grymme tyrannen i det här rummet. Tvärtom ser man sittande en person i ensamhet som är full av tvivel. På det sätt som författaren beskriver hans ansikte kan man anta att han har en inre kamp, där han kämpar med sig själv. Det understryks att beslutet som fattades fortfarande plågar honom och lämnar inte i ro. Man kan säga att bilden av kung Kristian som Jensen framställer för sina läsare avviker från den vanliga och grymma bilden som man är van att möta både i historieskrivningen eller i litteraturen. Han skidras av författare inte helt positivt, man fortfarande betonar hans skuld som det visades transformationen i förra delen. Men han lägger till hans bild de fiktiva drag som kan skapa hos läsaren en medkänsla, istället för avsky.

Den sista additionen som förekommer i *Kongens Fald* gäller de kungliga irrfärdarna mellan Fyn och Jylland 1523. Även om den händelsen äger rum nästan 3 år efter blodbadet och inte kan anses vara en del av blodbadet, har den en direkt koppling till blodbadet. Det tillhör till en

av aspekterna av den femte akten, nämligen till blodbadets resultat: kungens fall och personliga tragedi.

I historiska källor som exempelvis Fredrik I:s kansler Wolfgang von Utenholfs berättelse kan man hitta en beskrivning av kung Kristians båtresa. Von Utenhoff skriver att ungefär tjugo gånger lät kungen ro sig fram och tillbaka över Middelfartssund i den mörka natten. Han kunde inte bestämma sig var skulle han stanna, på Fyn eller Jylland. Slutligen stannade han varken på ena eller andra stället. Han begav sig tillbaka till Köpenhamn (von Utenhoff i Weibull 1965: 182).

I *Kongens Fald* använder man samma scen, men själva beskrivningen är mycket mer detaljerad och läsaren får tillgång till kungens inre värld, nämligen till hans tankar genom vilka får man veta hans inre krafter som styr honom när han gång på gång låter båten vända om. Trots att ren historisk händelse ligger till grund för denna scen i *Kongens Fald*, undersöker jag den i analysen som addition. Författaren ändrar den historiska scenen med hjälp av påhitt. Han spekulerar kring kungens möjliga funderingar i detta historiskt avgörande moment. En sådan personligt laddad beskrivning är utan tvivel rent påhitt. Det är en historisk grund som kompletteras av författarens fiktiva resonemang. I början av textavsnittet kan man se vad Jensen säger om denna scen allmänt. Hur han ser den på den historiska planen. Här skriver han att „ Historien beretter kortelig om Kongens tungeste Nat“ (Jensen 1971: 140). Det kan anses som författarens sätt att presentera sin anledning för det att han ska beskriva själv kungens tyngsta natt. Man kan säga att författaren på något sätt förvarnar läsaren att vad som följer nu är hans eget sätt att klara av den historiska scenen och samtidigt uppfylla sitt litterära syfte med det.

Som sagt ovan beskriver Jensen kungens funderingar. På det främsta planet i den beskrivningen ligger kung Kristians kamp med sig själv. Där får läsaren samtidigt tillgång till hans fantasier och möjliga framtidsplaner, men också till tvivel, rädsla och hågkomster. Emotionerna vänder sig som en vind under kungens irrfärdarna. När kungen blir hoppfull och försöker att tro på sina krafter, vänds båten om och han åker tillbaka mot Danmark. Men så snart han känner sig hjälplös och för ensam att kämpa för den förlorade makten bestämmer han sig för att lämna bort det mörka och ovänliga landet som han en gång kände att vara hans (Jensen 1971: 142-144). Den här skildringen kan sägas ha samma ton som kungens beskrivning under natten före den blodiga upplösningen. Kungen framställs också här, mer som en tragisk person som är tyngd av tvivel och känner sig utlämnad. Bara det att i motsats

till den första situationen är hans makt fullständigt förlorat. Det som driver honom nu är panik och kanske även en omedveten känsla av ånger över de handlingar som han lät utföra under blodbadet.

Ett utmärkande drag i denna scen gäller perspektivet i verket. Tidigare har författaren betraktat kungen genom huvudgestalternas (Mikkels, Axels) ögon men här ändras det. Författaren väljer visa den plågade kungen själv under natten på Middelfartssund.

Som det påpekades skriver Jensen i *Kongens Fald* att historien kort beskriver kung Kristians natt på Middelfartssund. Men med sin fikcionalisering har Jensen gjort den scenen till en känd episod i historien. Detta visar också Jensens-forskaren Poul Bager i sin analys av *Kongens Fald*. Han skriver att tack vare Jensen vet folk mer om den scenen som utspelade sig med kungen den 10. februari 1523. Man samtidigt påverkas läsarnas uppfattning av de fiktiva inslagen som den scenen innehåller (Bager 1988: 28). Det här visar att det fiktiva verket kan ha påverkan på historiska händelsen i en större utsträckning. I fallet med *Kongens Fald* kan man säga att författaren lyckades att utföra inflytande på sina läsare och få dem att uppfatta kungens nedgång på det sättet som han presenterar den. Detta troligtvis på grund av den emotionella kopplingen som författaren skapar mellan läsaren och kungen som plågas av en emotionell kamp.

Analysen av additionen i *Kongens Fald* har visat att målet med författarens påhitt är å ena sida ren litterär, nämligen genom påhittade gestalter kan han visa det historiska skeendet och uttrycka sina tankar och resonemang. Å andra sidan hjälper fikcionaliseringen författaren att framställa bilden av historiska gestalter (Gustav Trolle och kung Kristian) och deras personliga egenskaper. Ett gemensamt drag som Jensen visar under beskrivningarna av både kungen och ärkebiskopen är en mer djupgående analys av deras personligheter. Vad gäller kungen visar författarens tillägg ett genomgående drag, där han strävar att beskriva kungen med vissa egenskaper. Detta på grund av hans vilja att beröra precis den tragiska sidan av kungen. Slutligen visar additionen i *Kongens Fald* att författarens påhitt kan påverka historieuppfattningen. Man ser hur Jensen påverkar den allmänna bilden av den reella historiska bakgrunden om kung Kristian.

Kungshamns-Gisslan

Det är inte ett särskilt stort antal tillägg som man finner i novellen. Som i fallet med transformationer kan en förklaring till det vara verkets omfång, där författaren väljer att

presentera enbart de aspekter som han själv tycker är viktiga. Trots att antalet nya påhitade element är inte så stort finns ett genomgående tillägg som presenteras under nästan hela skildringen av blodbadet i novellen. Författaren fikcionaliserar kung Kristians ”röst”, då han spekulerar kring vad kungen kunde säga under anklagelsen och rannsakingen. I sin novell presenterar han sin lösning på det. Man kan säga att även beskrivning av kungens reaktioner eller gester som författaren tillskriver honom också hör till denna fikcionalisering som jag ska undersöka lite närmare i den delen. De historiska källorna har ett belägg för kungens närvarande under Gustav Trolles anklagelse och rannsakingen. I några av de källorna, huvudsakligen i några översiktsverk, presenteras även direkta repliker som kung Kristian eller Gustav Trolle har fällt då. Men inte ens någon av de historieböckerna innehåller något liknande som Strindberg beskriver i *Kungshamns-Gisslan*. Det är helt författarens påhitt.

I början av anklagelsescenen ser man vad Strindberg skriver om kungen, nämligen: ”Och han satte sig på tronen lik en ludi magister den där skall ställa tillrätta en liten misshällighet mellan scolares.” (Strindberg 1998: 188). Med den här skildring sätter författaren igång sina värderingar angående kungens beteende under processen. Redan från början lämnar han ingen chans till läsaren att få bedöma kungen självständigt, men han gör det själv för läsare. Både anklagelsen och rannsakingen beskrivs i direkt tal. Det i sin tur möjliggör för Strindberg att inte bara beskriva kungen på ett grymt sätt, utan också att låta honom tala och själv bevisa sin grymhet till läsaren. Men Strindberg väljer att inte visa kungen direkt som en hotande tyrann. Han skriver att kungen var strålande glad (Strindberg 1998: 188). Man ser hans falska vänlighet och ett älskvärt leende. Det påståendet kan bekräftas med ord som kungen faller. Till exempel: ”Aj aj aj! Det var inte vackert, det är farliga saker att bryta romersk lag! Aj aj aj!” (Strindberg 1998: 189) eller exempelvis: ”man skulle aldrig skriva på papper, det är så farligt, så farligt” (Strindberg 1998: 189-190). Samtidigt lägger författaren till ett par beskrivningar angående hela hans hållning, där han gnuggar eller skakar sina händer.

Med alla de specifika språkliga tillägg som Strindberg väljer att ge kungen påverkas den allmänna stämningen under anklagelsen och rannsakingen. Å ena sidan dominerar en vänlig stämning, där kungen är charmerande mot svenska herrar och ingenting syftar på någon fara och som kungen själv säger, innan Gustav Trolle börjar med sin anklagelse: ”[...] han kommer nu med en liten efterräkning, som ni ska göra opp i godo; [...]” (Strindberg 1998: 188). Å andra sidan ser man den farliga stämningen som börjar direkt efter att man hör falska toner i kung Kristians vänlighet, där han på ett ögonblick förändras till den farlige och grymme tyrannen. Man kan säga att fikcionaliseringen av kungen går till ytterligheter vilket

visar Strindbergs mål i novellen . Med sina additioner vill författaren svårtmåla kungen i sitt verk, där kungens beteende ska väcka en negativ uppfattning av honom hos läsaren.

Det andra tillägget i novellen gäller den första akten av blodbadet, nämligen Gustav Trolles anklagelse som småningom går över till den andra akten, som är rannsakingen. August Strindberg beskriver en scen där kungen efter Gustav Trolles anklagelse vill veta vilka exakt de herrar var som har brutit mot lagen, agerade mot Gustav Trolle och stödde Sten Sture. Då säger kungen följande ord:

”Herr Sten är den enda jag känner, och han är död; mot död man kan intet käromål ske, eller hur Fru Kristina Sture? även om denne man (här höjdes rösten och blev hotande) skulle ha gjort sig skyldig till förräderi mot landets herrar och Konung!” (Strindberg 1998: 189).

Ovanstående exempel innehåller ett uttryck som är rent litterärt uppbyggd väldig klokt. Man ska indela det i två delar för att analysera lite närmare. I den första delen har man ett påpekande i vilket kung Kristian säger att man kan inte framföra en anklagelse mot den döde riksföreståndaren. I den delen framför kung Kristian ett påpekande som inte stämmer överens med det historiska realitetet om anklagelsen och käromålet.

Historieskrivningen visar att Sten Stures död inte var ett hinder för att döma honom på samma sätt som de andra, kanske även mer. När man fick kunskap om det hemliga brevet och alla namn på dem som stod vid Sten Stures sida avslöjades, var det ändå Sten Sture, den döde riksföreståndare som dömdes i första hand. Exempelvis i sententian som utfördes under domen den 8 november hänvisar biskopar till Sten Sture som den första kättaren. Man träffar ofta formuleringar som ”herr Sture och hans tillhängare” eller ”herr Sture och andre benämnde” (Sententia i Weibull 1975: 129). I Fryxells historiebok kan man också läsa att anklagelsen först och förnämligast var ställd mot herr Sten (Fryxell 1854: 239). På grund av anklagelserna grävdes ju också Sten Stures lik upp från graven och brändes efteråt med de avrättade den 10 november på bål på Södermalm (Fryxell 1854: 244, Petri 1860: 332, Grimberg 1924: 542). Det historiska belägget visar att oavsett av sin ställning som död dömdes herr Sture i alla fall. Strindbergs ord ”mot döde man kan intet käromål ske” skapar därför en motsägelse, där han av en viss anledning vill ändra historiska fakta. Anledningen till det finner man i den andra delen av citatet, nämligen där kungen med hotande röst pekar på Sten Stures skuld till förräderi (Strindberg 1998: 189). På detta vis ser man att orden om att man kan inte döma den döde Sten Sture visar att kungen inte menar detta på allvar. Tvärtom skapar författaren en tvetydighet, där en bakomliggande tanke är att betona Sten Stures skuld. Det att författaren nämner fru Kristina som ”Kristina Sture” istället för Kristina Gyllenstierna

understryker också hans mening att han vill peka från olika håll på Sten Sture. Man kan säga att författarens tillägg är en paradoxal företeelse. Strindberg byter historiska fakta till ett fiktivt resonemang, där resultatet likväl blir en betoning av samma historiska fakta.

Även om denna transformation inte ändrar det historiska händelseförloppet, tillhör den ändå de litterära ändringarna som hjälper författaren att uttrycka sina syften. I det ovanstående exemplet från *Kungshamns-Gisslan* ser man att med det tillägget vill författaren visa hur kungen spelar med ordens mening för att lyfta fram anklagelsen mot döde riksföreståndare under processen och i stort sätt provocera herr Stures änka Kristina Gyllenstierna, och se vad hon har att säga till sitt försvar. Han provocerar henne emotionellt. Sådant beteende visar inte kungen från den goda sidan, utan snarast vill Strindberg visa kung Kristians grymma personlighet och framkalla en negativ känsla gentemot kungen hos läsaren.

Den sista additionen som förekommer i *Kungshamns-Gisslan* är Strindbergs påpekande om kung Kristian och hans ånger efter Stockholms blodbad. Han skriver att när Kristian efter blodbadet ångrade sin grymhet lät han bränna den onde rådgivaren (Didrik Slagheck) levande ”såsom ett försoningsoffer” (Strindberg 1998: 191). Man har inga historiska belägg som skulle bekräfta att kung Kristian faktiskt ångrade allt det som har lät genomföra under dessa novemberdagar 1520 i Stockholm. Tvärtom skriver historiker att han var aktiv med sina gärningar efter blodbadet och man kan inte säga att han ångrade något. Exempelvis skriver historikern Carl Ferdinand Allen att kungen aldrig ångrade det som genomfördes under Stockholms blodbad. Inte heller efteråt, då kungen befann sig i exil (Allen i Bager 1988: 28). Trots att Strindberg skriver att kungen ångrade sin grymhet är hans påstående lite motsägelsefullt. På grund av det som följer efter det, nämligen att han låter bränna en av sina rådgivare levande. Trots författarens påstående att kungen ågrar sin grymhet förstärkas ännu mer den grymma bilden av honom. Strindberg vill betona att kungens ånger är falsk med vilken han försöker tvinga andra att ta ansvar för hans aktioner, med syfte att bortförklara sin ledande roll under blodbadet.

Sammanfattningsvis kan man säga att tilläggen i *Kungshamns-Gisslan* som undersöktes här har ett gemensamt syfte att visa ett nedsättande bild av kung Kristian och hans gärningar under blodbadets process. Författarens fiktiva resonemang och funderingar om kungen skapar en konkret bild av kung Kristian och visar samtidigt den allmänna stämningen som dominerade under anklagelsen och rannsakingen på slottet. Additionen har också visat författarens tankar kring kungens falskhet och oädla gärningar även efter blodbadet.

2.3.1 Sammanfattning och jämförelse av additionen

Här presenteras en sammanfattning av tillägg i de tre verken, d.v.s rent fiktiva aspekter som författarna har valt att lägga till i sina berättelser.

Additionens del har visat vilka tillägg som dominerar i alla de tre verk som jag har analyserat ganska detaljerat. De är: personlighet eller egenskaper av en historisk gestalt, fiktiv gestalt, nya roller som får historiska personer och fiktiv beskrivning av något företeelse. Antalet tillägg som jag undersökte under den delen varierar inte så mycket, om man däremot jämför additionens typer i verken är de ganska olika. Jag börjar med det första verket, *Mikael Karvajalka*, som analyserades. I den kan man se att författarens påhitt i boken är ganska mångsidiga. Här läggs till både personliga egenskaper (Gustav Trolle, Kristian II) och ny roll hos historiska gestalter (Gustav Trolle, Paracelsus). Samtidigt visas en fiktiv beskrivning av en handling under blodbadet (domen). Ett specifikt tillägg som inte finns i andra två verk handlar om beskrivningen hur och på vilket sätt ett rollbyte skedde i romanen (Mikaels installation till biskop och rollen av budbärare). Här har man nämligen en direkt förbindelse med ändringar som jag har undersökt tidigare i analysen. I Jensens *Kongens Fald* kan man också betrakta några typer av tillägg. Författaren hittar på nya fiktiva gestalter (Mikkel, Axel) samt presenterar personlighet och egenskaper hos historiska gestalter (Gustav Trolle, Kristian II). I novellen *Kungshamns-Gisslan* är författarens addition snarare ensidig. Den enda typ som dominerar bland tilläggen handlar om fiktiva egenskaper som författare tillskriver en historisk person (Kristian II).

Som man kan se det finns en typ av tillägg som alla tre författarna gör i sina verk. Var och en av dem väljer att beskriva kung Kristian mer detaljerat. Analysen har visat att både Waltaris och Strindbergs synpunkter angående kungens personliga egenskaper sammanfaller med varandra. Han skildras ganska negativt. Utan tvivel är Strindbergs beskrivning mer negativt laddad än Waltaris. Men ett gemensamt drag som finns både hos Waltari och Strindberg om kungen är påståendet att kungen vill utnyttja andra för att nå sitt syfte. I *Mikael Karvajalka* ser man hur han missbrukar tron och respekten som man har för honom, i *Kungshamns-Gisslan* handlar det om att kungen vill försvara sig och för det använder andra människor. I motsats till Waltaris och Strindbergs bild av Kristians II är Jensens framställning av kungen mer neutral. Trots att det pekas på hans skuld väcker kungen i *Kongens Fald* medkänsla och sympati hos läsaren. Det visas författarnas olika mål. Skuld som man tillskriver kungen i *Mikael Karvajalka* och i *Kungshamns-Gisslan* är kungens välförtjänta straff som han måste

bära. Hos Jensen betraktas den skulden som en personlig tragedi. Det finns ett gemensamt drag till mellan framställningen av kungen hos Waltari och Strindberg. Nämligen att författarna med hjälp av addition lägger författare ”orden i munnen” på kungen. Samtidigt när Jensen inte ger någon röst till kungen.

Man kan se att även skildringen av Gustav Trolles förekommer i två verk: *Mikael Karvajalka* och *Kongens Fald*. Som i fallet med kungen visar Jensens beskrivning av ärkebiskopen i *Kongens Fald* inga ytterligt negativa bedömningar. Snarare vill författaren hjälpa läsaren att förstå vad som ledde honom till att han anklagade och dömde den svenska adeln. I *Mikael Karvajalka* värderar Mika Waltari ärkebiskopen mer än Jensen gör. Man får se den kalle och mäktige Gustav Trolle som har kontroll nästan över alla beslut som fattas under blodbadet.

Analysen av addition har också visat vilken bakomliggande tanke författarna hade med sina fiktiva tillägg. Som sades ovan kan man i *Mikael Karvajalka* se att författare med hjälp av tillägg visar författare sitt sätt att ändra historiska skeendet, nämligen på vilket sätt han lägger en fiktiv person till historisk kontext. Fiktiva resonemang och beskrivningar hjälper Waltari också att framställa historiska gestalter som kungen och ärkebiskopen. Man kan se att ganska många fiktiva aspekter författaren tillskriver Gustav Trolle i *Mikael Karvajalka*. Först och främst finns två tillägg genom vilka visas en bild på honom och den viktiga roll han befann sig i under blodbadet. Men även påhitt som inte direkt förbinds med Gustav Trolle, nämligen skildringen av domen, leder till resonemang om Trolles avgörande roll. På det sätt som man fikcionaliserar domen i verket blir det klart att Waltari i stort sett vill tona ned dess betydelse. Med ett tillägg i romanen ser man också hur författaren även vill peka på den politiska aspekten och Gustav Vasa.

I *Kongens Fald* fungerar additionen delvis som ett verktyg som används både som sätt att se på händelserna (perspektiv) och som sätt att uttala sina resonemang. Man använder fiktiva beskrivningar också för att skapa bilden av ärkebiskopen Gustav Trolle. Men fikcionalisering är till stor del inriktad på kungen. Jensen vill visa på vilket sätt han förlorar sin makt. Analysen av tillägg i *Kongens Fald* har också bevisat att skönlitteratur kan påverka den allmänna bilden av historiska händelser. Tack vare den skönlitterära skildringen av en historisk händelse blir den historiska händelsen en mer känd episod i historien än det var för bokens publicering. Syftet med tilläggen i *Kungshamns-Gisslan* är ganska klart och tydligt. Författaren vill svartmåla kung Kristian i sin framställning av honom. Alla tre tilläggen som analyserades i novellen visade Strindbergs strävan efter en ytterst negativ skildring av Kristian II.

2.4 Jämförelse och resultat av selektion, transformation och addition i Mikael Karvajalka, Kongens Fald och Kungshamns-Gisslan

I denna del sammanfattas och jämförs resultaten av selektion, transformation och addition i de tre litterära verk som analyserades i denna uppsats. Jag ska försöka dra paralleler mellan de tre delarna, vilket möjligtvis kan visa en förbindelse mellan författarens huvudsyfte och den fikionalisering som man finner i verken.

Om man tittar på analysens indelning, är den första delen selektion. I denna kunde man se vilken akt av blodbadet som lyftes fram bland de andra. De nästa delarna, transformationen och additionen, handlar om fikionaliseringen i verken. Med hjälp av dem kunde man ta reda på hur betydelsen förstärkas eller förminskas av vissa historiska aspekter eller personer i varje verk. Man kan konkludera att förminskningar och förstärkningar i *Mikael Karvajalka*, *Kongens Fald* och *Kungshamn-Gisslan* är direkt kopplade till den akt som ligger i centrum av berättelsen.

Vi börjar med Mika Waltaris roman *Mikael Karvajalka*. Selektionen visade att bland fem akter väljer författaren att koncentrera sig mest på den tredje akten: domstolen. I stort sätt var alla andra akter direkt förknippade med domstolen, där exempelvis är två första akterna presenteras som tillbakablickar under domstolen och även de följande akterna visades utifrån domens perspektiv. Med selektionen har man klargjort att syftet med författarens urval är att lyfta fram den andliga sidan av skeendet kring blodbadet. Transformationerna var delvis inriktade mot beskrivningen av andra aspekter av blodbadets skeende (kungens framställning, avrättningarnas beskrivning), men målet var också att betrakta domen inifrån och förstärka Gustav Trolles roll under domstolen. Detta visar att även författarens transformationer delvis handlar om blodbadets huvudakt i romanen. I analysens sista del observerar man hur denna förbindelse mellan domen och fikionaliseringen blir ännu större, detta på grund av tillägg som mestadels handlar om Gustav Trolle eller framställningen av domen, där man ser en direkt koppling till den tredje akten. Det visar författarens genomgående tendens att lyfta fram domen och de aspekter som förbindas med den akten.

I *Kongens Fald* visade selektionen att tonvikten ligger på den sista akten av skeendet, nämligen på blodbadets konsekvenser när kungen faller och förlorar sin makt. I selektionen kunde man också se att man utelämnar alla kyrkliga aspekter ifrån fokus och även i Gustav Trolles anklagelse koncentrerar sig författaren på den personliga skadan som svenska herrar vållade på honom snarare än på brottet mot kanoniska rätten och anklagelsen om uppenbart

kätteri. Att Jensen vill inte betona den kyrkliga aspekten framgår även av ändringarna i transformationens del. Där förminskar författaren domens betydelse och vill även gärna presentera den som en värdsilig process. Samtidigt kan man se att även ändringarna i transformationen handlar om kungen. Detta visar att Jensen genom transformationer stöder den hållning som man kunde observera redan i selektionen. Analysen av addition visade att Jensen fikcionaliserar både bilden av kungen och hans gärningar. Med detta förstärks de aspekter som ligger nära huvudinriktningen i *Kongens Fald*, d.v.s. sådana fiktiva beskrivningar av kungen som hans ensamhet, tvivel och inre kamp. Alla förstärker de hans tragedi. Det är en koppling till kungens tragiska slut som tillhör den sista och avgörande delen i romanen.

Novellen *Kungshamns-Gisslan* lägger sin tyngdpunkt på framställningen av kungen under Gustav Trolles anklagelse och under rannsakingen. Strindberg visar denna akt av sin berättelse som en huvuddel av blodbadets skeende. Beskrivningen av akten är detaljerad och konkret i jämförelse med de andra akterna, där man exempelvis utelämnar en av dem helt (domen). Den enda ändringen som man kunde hitta i novellen transformerar händelseförloppet under rannsakingen. Likadan är situation vad gäller additionen i *Kungshamns-Gisslan*. Alla fiktiva tillägg handlar endast om kungen och bilden av honom under anklagelsen eller rannsakingen. Det visar att också Strindbergs tillägg handlar om den akt som han koncentrerar sig mest på.

Denna jämförelse visar att det finns både regelbundenhet och logik mellan författarnas målsättningar och fikcionaliseringen i verket. Man ändrar eller lägger till aspekter som ligger nära eller är förbundna med händelsens tyngdpunkt. Fikcionalisering är i så fall ett hjälpmedel till dem att betona den akten. Det är också ett uttrycksmedel för att presentera sitt huvudsyfte med beskrivningen av blodbadet.

En väsentlig iakttagelse som jag gjort under analysen gäller fikcionaliseringen i *Mikael Karvajalka*. Även om att den stödjer författarens mål att beskriva huvudakten i romanen visades också att fikcionaliseringen verkligen påverkar hur man uppfattar huvudakten. Analysen visade att beskrivningen av blodbadet i *Mikael Karvajalka* kretsar kring domen. Men dess betydelse nedtonas med fiktiva beskrivningar som författaren lägger till i sin berättelse. Waltari presenterar för läsaren en bild av trötta och hungriga biskopar, som inte kan samla sina tankar ordentligt på den tidiga morgonen. De är lätt påverkade av ärkebiskop Gustav Trolle som framställs som mäktig och kall. Därtill dyker plötsligt upp en okänd ung

man som blir installerad till biskop och på en gång får en viktig roll som domstolens sekreterare. Man visar också att beslutet fattades av all hastighet. Med sådan bild av domen kan man se författarens kritik i bakgrunden till den. Därmed kan man dra slutsatsen att författaren vill presentera en kritisk bild av domstolen. På det sättet skiljer sig *Mikael Karvajalka* från de andra verken. I motsats till *Kongens Fald* och *Kungshamns-Gisslan* hittar man ett bakomliggande syfte hos författarens fikcionalisering. Transformation och addition är för Jensen och Strindberg ett stöd där man kompletterar huvudakten. I Jensens fall sker fikcionaliseringen kring kungens nedgång, hos Strindberg handlar det om bilden av kungen under processen.

Analysen har också visat att i jämförelse med *Kongens Fald* och *Kungshamns-Gisslan* bidrar fikcionaliseringen i *Mikael Karvajalka* till att uttrycka några aspekter även indirekt. Nämligen att man i additionen ser att författaren indirekt pekar på den politiska aspekten. Genom en historisk gestalt antyder Waltari Sveriges framtid och Gustav Vasa. I *Kongens Fald* har man ett annat utmärkande drag, där författarens fikcionalisering påverkar uppfattningen av en historisk scen. Läsare uppfattar kungens fall på det sättet som Jensen presenterar det i sin roman. Författaren fikcionaliserar själva historien vilken läsare anser som verklighet.

Sammanfattningsvis kan man säga att fikcionaliseringen är mer mångsidig i Mika Waltaris roman. Det finns större variation bland olika typer av tillägg och ändringar. Waltari är mer originell med fikcionaliseringen. Inte Jensen, inte heller Strindberg använder i sina fikcionaliseringar några rollbyte. Medan Waltari ger den huvudgestalten Mikael olika roller och även låter honom påverka historien (skriver färdigt domstolens dokument, bringer budskapet om döden till Hemming Gadh). I jämförelse med Jensens huvudgestalter Mikkel och Axel i *Kongens Fald* som får inte någon roll i det historiska skeendet. Mikkel och Axel är endast författarens ”ögon” under processen och avrättningar. Det finns inte några fiktiva gestalter som kunde ta historisk roll alls i Strindbergs novell. Det faktum att Waltari med fikcionaliseringen ändrar hela karaktären hos huvudakten och också använder fiktiva resonemang för att indirekt syfta på den politiska aspekter visar på mångsidigheten hos fikcionaliseringen i verket.

Johannes V. Jensen visar ett mindre antal variationer med sina ändringar och fiktiva beskrivningar. Men anmärkningsvärt är ändringen på datumet som visar blodbadet som en dags process och samtidigt förminskar domstolens betydelse i hela historiska skeendet.

Analysen visade också på vilket sätt författarens framställning av en viss scen påverkar uppfattningen av den i historien.

Strindbergs transformationer och tillägg är mer ensidiga. Han har en målmedveten tendens med fikionaliseringen. Allt han ändrar och lägger till i *Kungshamns-Gisslan* gäller enbart en historisk person och hans gärningar. Men ett karaktäristiskt drag hos Strindbergs fikionalisering som skiljer novellen från de andra två verken är författarens användning av motsägelser. I additionen kunde man se två raka tillägg (om den döde Sten Sture och påståendet att kungen ångrade sin grymhet) som är motsägelsefulla. Det är Strindbergs litterära taktik, där han byter historiska fakta mot ett fiktivt resonemang, för att uppfylla sitt syfte och nedtona bilden av kungen ännu mer.

Trots att Jensens, Strindbergs och Waltaris fikionalisering handlar om huvudtemat i verken kan man säga att varje författare har sitt eget sätt att genomföra ändringar och lägga till fiktiv information. Författarna har alltså olika mönster som de använder för att fikionalisera det historiska skeendet i sina berättelser.

3. Sammanfattning

I denna uppsats undersökte jag Stockholms blodbad i skönlitteraturen. Eftersom Stockholms blodbad i sig är ett berömt och kontroversiellt ämne var det intressant att ta reda på hur det kan skildras i litteraturen. Jag har valt att undersöka denna historiska händelse i två historiska romaner: Johannes V. Jensens *Kongens Fald* och Mika Waltaris *Mikael Karvajalka* och i en novell av August Strindberg med titel *Kungshamns-Gisslan*. Syftet med undersökningen var att se vilka aspekter lyfter författare fram i sina beskrivningar av blodbadet. Samtidigt var intressant att undersöka de tre författarnas olikartade sätt att framställa samma historiska händelse.

Som material för min undersökning använde jag förutom skönlitterära verk också historiska källor. Nästan allt historiskt material som används under analysen har producerats före 1900. Valet föll på de historiska källor som författarna själva kunde ha använt sig av. Bland historiskt material finns det: översiktverken som Fryxell, Starbäck och Grimberg, historieverk som tidmässigt ligger nära blodbadet som Olaus Petri och Johannes Svaning, vittnesbeskrivningar av kansler von Utenhoff, historiska källdokument som klagoskrift och sententian och också historiska undersökningar som Paludan-Müller och Allen. Jag har också stött mig på Lauritz Weibulls historiska undersökning om Stockholms blodbad.

Eftersom min analys bygger på jämförelser använder jag en komparativ textanalys som metod i den uppsatsen. Jag jämför beskrivningar av blodbadet från romaner och novellen med de historiska källorna. Det hjälper att se på vilka aspekter fokuserar sig varje författare och hur det historiska skeendet fictionaliseras i de verken. Jag jämför också de skönlitterära verken med varandra för att ta reda på hur fictionaliseringen av Stockholms blodbad skiljer sig åt i litteraturen.

Teorin som jag använder i min undersökning gör det möjligt att analysera fiktionens och historiens samspel i ett litterärt verk. Den är en modell som skapades av litteraturvetaren Ann Rigney och som består av tre delar: selektion, transformation och addition. Jag modifierar delvis några aspekter av hennes modell men de grundläggande begreppen behålls i alla fall. Med selektionen presenterar man vilka element av det historiska skeendet som används,

medan andra utelämnas. Transformationen handlar om ändringar i verken. All fiktiv information och författarens påhitt tillhör additionen. För att avgränsa den första delen av Rigneys modell, där man jämför historiska källor med de litterära verken, använder jag fem akter av Stockholms blodbad vilka Lauritz Weibull presenterar i sin bok. Jag kompletterar de fem akterna med några element och uppdelningen ser ut på följande sätt: *Framläggandet av Gustaf Trolles klagoskrift (anklagelse, kätteri)*, *Rannsakning (sammanvärijelsebrevet, Kristina Gyllenstiernas roll)*, *Domstol (biskopar, beslut)*, *Fastställande av det borgerliga straffet (död, kungens roll)*, *Den blodiga upplösningen (offer, resultat)*.

I det andra kapitlet genomför jag min analys. Först och främst kom jag fram till resultatet att varje författare koncentrerar sig på olika akter i blodbadets skeende. För Mika Waltari ligger tyngdpunkten i romanen på domen där biskoparna fattade sitt beslut. Både Jensen och Strindberg koncentrerar sig tvärtom på kungen. Strindberg lägger tonvikten på kungen under anklagelsen och rannsakningen, medan Jensens tyngdpunkt ligger på kungens fall. Analysen av fikcionaliseringen som består både av transformationer och tillägg har visat att författare i första hand ändrar eller lägger till aspekter som är förbundna med blodbadets tyngdpunkt. Analysen har också visat att fikcionalisering fungerar i *Mikael Karvajalka* också som ett verktyg att påverka huvudakten och att hjälpa författare uttrycka något indirekt. I *Kongens Fald* har man visat hur fikcionaliseringen av en viss historisk handling påverkar dess historiska värde. Jag kom fram till resultatet att fikcionaliseringen i Waltaris verk är mest mångsidig, mest ensidig är den hos Strindberg. Men alla författare har sitt eget mönster att fikcionalisera olika aspekter av det historiska skeendet.

Litteraturvetaren Poul Bager skriver om fikcionaliseringen av Stockholms blodbad i *Kongens Fald* att trots Jensen har mängder av historiskt korrekta detaljer, fullföljer han sina inte historiskt mål. På grund av det ändrar han den verkliga historien för att anpassa berättelsen enligt sina litterära behov (Bager 1988: 24). Även att det blev sagt om Jensen skulle jag använda samma ord för att beskriva Mika Waltaris och August Strinbergs framställning av Stockholms blodbad. Om man betraktar de skönlitterära framställningarna kan man dra slutsatsen att såväl Jensen som Strindberg och Waltari måste ha studerat det historiska skeendet ganska noggrant och i många avseenden använt sig av den för sina verk. Men samtidigt lyckades författarna lägga till något och väcka intresse hos läsaren utan att verkets historicitet förloras.

Stockholms blodbad är som sagt ett kontroversiellt ämne och därför är det självklart att vissa saker inte går att fastsätta med säkerhet. Men den väg som jag fick möjlighet att gå på genom denna analys ledde enligt min mening till intressanta resultat. Jag hoppas att min analys ger en viss kunskap om Stockholm blodbadets ämne i skönlitteraturen, i verken av skandinaviska författare som kommer från olika kulturella och språkliga miljöer.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Jensen, Johannes V. 1971. *Kongens Fald*. København: Gyldendals Tranebøger

Strindberg, August. 1998. *Nya svenska öden. Kungshamns-Gisslan*. Stockholm: Norstedts

Waltari, Mika. 1960. *Mikael Karvajalka*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö

Litteratur

Andersson, Therese. 2008. *Historieförmedling i Albert Olssons trilogi om Tore Gudmarsson*. C-uppsats i historia. Högskolan i Halmstad

Bager, Poul. 1988. *Kongens Fald. En analyse af Johannes V. Jensens roman*. København: Centrum

Fryxell, Anders. 1854. *Berättelser ur den svenska historien. Band II*. Stockholm: Joh. Beckman. Hämtad från <http://runeberg.org/svhistfry/2n/>. Hämtad 22 april 2014

Jørgensen, A. D. 1898. *Historiske Afhandlinger. Bind III*. København: Det Nordiske forlag

Granlid, Hans O. 1964. *Då som nu: historiska romaner i översikt och analys*. Stockholm: Natur och Kultur

Grimberg, Carl. 1985. *Svenska folkets underbara öden I Forntiden och medeltiden*. Stockholm: P.A. Nordstedt & Söners förlag

Gutierrez, M. Maria. 2010. *Fields and Frames in Historical Fiction about the Salem Witchcraft Trials: An Analysis of Salem Witchcraft; orr the Adventures of Parson Handy, from Punkapog Pond*. Tidsskrift Nebula. Hämtad från <http://nobleworld.biz/nebulajmsarchives/nebula73.html>. Hämtad 5 april 2013

Historielärarnas förenings årsskrift 1995/1996. Eva Queckfeldt. ”Den historielösa historiska romanen”. Stockholm: AB Grafisk Press.

Lagercrantz, Olof. 1979. *August Strindberg*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Laitinen, Kai. 1991. *Suomen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Otava

Larsson, Lars-Olof. 2003. *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II*. Stockholm: Prisma

Myrdal, Jan. 2000. *Johan August Strindberg*. Stockholm: Natur och Kultur

Nedergaard, Leif. 1993. *Johannes V. Jensen. Liv og Forfatterskab*. København: Reitzel

Olsson, Bernt; Algulin, Ingermar. 1987. *Litteraturens historia i Sverige*. Stockholm: Norstedts

Petri, Olaus. 1860. *Svenska krönika*. Utgiven av G.E.Klemming, Stockholm: P.A. Norstedt & Söner

Rigney, Ann. 2001. *Imperfect Histories: The Elusive Past and the Legacy of Romantic Historicism*. New York: Cornell University Press

Starbäck, C.Georg. 1885. *Berättelser ur den svenska historien. Band II. Medeltiden.II. Kalmare-unionen*. Stockholm: F. & G. Beijers förlag.

Hämtad från <http://runeberg.org/sverhist/2/>. Hämtad 22 april 2014

Sundberg, Björn. 1988. *Siste Riddaren. Riksföreståndaren. Bjälbo-Jarlen. Kommentarer*. Stockholm: Norstedts

Svensson, Conny. 1998. *Nya Svenska Öden. Kommentarer*. Stockholm: Norstedts

Sveriges Nationalencyklopedi (NE). 1992, 1994, 1995. Höganäs: Bra Böcker AB

Tiemroth, Jørgen E. 1965. *Dansk litteratur. Fra runepoesi til modernisme*. København: Minerva-Bøgerne

Weibull, Lauritz. 1965. *Stockholms blodbad och andra kritiska undersökningar*. Stockholm: Natur och Kultur

Internet

Johannes V. Jensen Forum. (2014-04-11)

<http://johannesvjensen.dk/>

Mika Waltari-sällskapet. (2014-04-22)

<http://www.mikawaltarseura.fi/indexse.html>

Rajala, Panu. 2007. En förkortad föreläsning hållen i Hanaholmens klassikerseminarium.

Hämtad från <http://www.mikawaltarseura.fi/mwaltarise.html>. (2014-04-22)

Strindbergssällskapet. (2014-04-11)

<http://www.auguststrindberg.se/index.htm>

Resümees

Tartu Ülikool
Germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut
Skandinavistika osakond

Jelena Tšaikovskaja

STOCKHOLMI VERESAUNA KUJUTAMINE ILUKIRJANDUSES. JOHANNES V. JENSENI „KONGENS FALD“, AUGUST STRINDBERGI „KUNGSHAMNS-GISSLAN“ JA MIKA WALTARI „MIKAEL KARVAJALKA“ VÖRDLEV ANALÜÜS.

Magistritöö
Juhendaja Per Daniel Sävborg
TARTU 2014

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida, kuidas kujutatakse Stockholmi veresauna ilukirjanduses. Esiteks püüan teha selgeks milliseid kindlaid aspekte antud sündmusest lisab kirjanik oma loosse ja milliseid otsustab hoopis välja jätta. Teiseks uurin kuidas eri autorid otsustavad kujutada Stockholmi veresauna oma teostes. Selleks võrdlen omavahel kolme teost – Johannes V. Jensen (1971) romaani „Kongens Fald“ (Kuninga langus), Mika Waltari romaani „Mikael Karvajalka“ (Mikael Karvajalg) ja August Strindbergi novelli „Kungshamns-Gisslan“ (Kungshamni pantvangid). Teosi analüüsin nende originaalkeeltes: taani, rootsi ja soome keeles.

Töö esimeses osas annan ülevaade nii töös kasutatavast materjalist, meetodist ja teooriast, kui ka kirjeldan sündmuse ajaloolist tausta. Materjalina kasutan oma töös ülaltoodud ilukirjanduslikke teosi, aga ka eri ajaloolisi allikaid, mis annavad ülevaade Stockholmi veresauna sündmusest. Ajaloolise materjali valimise peamiseks eelduseks oli sama materjali kasutamine, mida ise kirjanikud on kasutanud abimaterjalina oma teoste loomisel. Töö meetodiks on võrdlev analüüs. Võrdlen ilukirjandust ajalooliste allikatega, hiljem toimub ka ilukirjanduslikke teoste omavaheline võrdlus.

Teoriana kasutan Ann Rigney'i kolmeosalist mudelit, mis koosneb järgmistest osadest: selektsioon ehk valimine, transformatsioon ehk muutus ja addition (ing.k) ehk täiendus. Esimene osa (selektsioon) näitab autorite valikut 3 päeva pikkuse protsessi (Stockholmi veresaun) kujutamisel. Selleks, et paremini jälgida autorite valikut täiendan selektsiooni 5 aspektiga, mida laenan ajaloolase Lauritz Weibulli raamatust. Nendeks on: peapiiskopi Gustav Trolle süüdistus, uurimisprotsess, vaimulik kohtuprotsess, karistuse määratlus ja hukkamõistmine. Need aitavad kaardistada, millele pööravad autorid kõige rohkem tähelepanu veresauna kujutamisel. Teine osa ja kolmas osa (transformatsioon ja täiendus) on fiktiivsete aspektide uurimine. Transformatsiooni puhul uuritakse ainult ajalooliste faktide muutusi. Autorite väljamõeldisi analüüsitakse mudeli kolmandas osas ehk täienduses (addition).

Analüüsi esimeses osas selgus, et Mika Waltari jaoks on olulisem vaimulik kohtuprotsess ja kirikuga seotud aspektid. Johannes V. Jenseni ja August Strindberg keskenduvad hoopis kuningale ja tema rollile Stockholmi veresauna sündmuses. Jenseni põhiorhk on kuninga isiklikul tragöödia (võimu kaotus), kus veresaunast saab kuninga tragöödia alguspunkt. Strindberg keskendub kuninga rollile peapiiskopi süüdistuse kui ka sellele järgnevale uurimisprotsessi ajal. Märkimisväärne on see, et nii Jensen kui Strindberg püüavad vältida vaimulikku kohtuprotsessi kirjeldamist oma teostes.

Analüüsi teises osas selgus, et teostes esinevate muutuste tüübid (rolli, kuupäeva, sündmuste muutus) aga et nende eesmärk on sarnane. Nimelt autori poolt läbiviidud muudatused on otseselt seotud selle aspektiga, millel on põhiorhk. Kolmandas osas kus vaatlesin autorite väljamõelduid elemente jõudsin sama tulemusteni, et uut informatsiooni ja väljamõeldist on rohkem selle aspekti juures, mis on autorite jaoks keskne.

Kui vaatlesin fiktiivseid elemente kokkuvõttvalt siis jõudsin järelduseni, et igal autoril on oma eriline viis muuta ajaloolist reaalsust. Kõige mitmekülgsemateks osutusid Mika Waltari fiktiivsed elemendid, vähem Jenseni omad. Strindbergi muutused ja täiendused olid pigem ühte tüüpi.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jelena Tšaikovskaja,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Stockholms blodbad i skönlitteraturen. En jämförande analys av Johannes V. Jensens *Kongens Fald*, August Strindbergs *Kungshamns-Gisslan* och Mika Waltaris *Mikael Karvajalka*“

mille juhendaja on Daniel Sävborg,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **18.05.2014**